

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra ústavního a evropského práva

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VÝVOJ INSTITUTU STÁTNÍHO OBČANSTVÍ NA ÚZEMÍ ČR

Barbora Čechurová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra ústavního a evropského práva

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VÝVOJ INSTITUTU STÁTNÍHO OBČANSTVÍ NA ÚZEMÍ ČR

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. et Mgr. Renáta Vokrojová

Zpracovala: Barbora Čechurová

V Plzni, 2016

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2016

.....

Barbora Čechurová

Touto prací bych zároveň ráda poděkovala mé vedoucí bakalářské práce Mgr. et. Mgr. Renátě Vokrojové za velmi cenné rady a odbornou pomoc při jejím vypracovávání, dále mé rodině za neopomenutelnou oporu a materiální i psychickou pomoc a podporu nejen při závěrečných zkouškách a psaní této práce, ale i při celém vysokoškolském studiu.

Vloženo oficiální zadání bakalářské práce

Vloženo oficiální zadání bakalářské práce

Obsah

1. Úvod	1
2. Státní občanství obecně – základní pojmy.....	3
2.1. Vymezení obecného pojmu státního občanství.....	3
2.1.1. Hlediska nahlížení na státní občanství.....	4
2.1.2. Státní občanství jako dvousměrný vztah.....	4
2.1.3. Státní občanství jako právní poměr/vztah.....	5
2.2. Právní principy jako součást výkladu	6
3. Typy státního občanství – bipolarismus, apatristismus, euroobčanství.....	7
3.1. Modifikace státního občanství.....	7
3.1.1. Bipolarismus	7
3.1.2. Apatristismus.....	7
3.2. Euroobčanství	8
3.2.1. Práva a povinnosti občanů Evropské Unie	8
4. Vývoj státního občanství I. (1918-1939)	10
4.1. Vznik samostatné Československé republiky.....	10
4.2. Mezinárodněprávní úprava	10
4.2.1. Mezinárodní (Mírové) smlouvy	10
4.2.2. Těšínsko, Oravsko, Spišsko	11
4.3. Ústavněprávní úprava státního občanství	11
4.4. Domovské právo, právo opce.....	12
4.4.1. Vztah domovského práva a jednotlivce	12
4.4.2. Historie domovského práva	12
4.4.3. Povinnost domovského práva	12
4.4.4. Právo opce.....	13
4.5. Státní občané ČSR dle platného práva.....	13
4.5.1. Optování pro jiné státní občanství	14
4.5.2. Udělování státního občanství.....	15
4.6. Nabývání a pozbývání státního občanství.....	16
5. Vývoj státního občanství II. (1938 – 1945)	18
5.1. Počátek 2. světové války.....	18
5.2. Poněmčování československých občanů	18
5.3. Protektorátní příslušnost	19
5.4. Stav po roce 1945	19

5.5. Nabývání a pozbývání státního občanství.....	20
6. Vývoj státního občanství III. ((1945) 1948 – 1989)	22
6.1. Politická situace po 2. světové válce.....	22
6.2. Státní občanství v době nástupu komunistického režimu	22
6.3. Zákonná úprava státního občanství.....	23
6.4. Ústavněprávní úprava v 60. letech.....	24
6.5. Vývoj státního občanství v Československé federaci	25
6.5.1. Zákonná úprava státního občanství ČSFR	26
6.6. Nabývání a pozbývání státního občanství.....	27
7. Vývoj státního občanství IV. (1993 – 2016).....	29
7.1. Právní normy upravující státní občanství do roku 1993	29
7.2. Problémy při rozpadu federace	30
7.3. Státní občanství v Ústavě ČR	30
7.4. Zákonná úprava státního občanství od roku 1993	31
7.4.1. Úprava v rámci EU	33
7.5. Nabývání a pozbývání státního občanství dle zákona 186/2013 Sb.	33
8. Detailnější analýza a komparace jednotlivých etap vývoje (území ČR).....	35
8.1. Analýza vývojových etap.....	35
8.1.1. Období 1918-1939	35
8.1.2. Období 1939-1945	35
8.1.3. Období 1945-1989	36
8.1.4. Období 1989 - současnost.....	37
8.2. Komparace jednotlivých etap vývoje v kontextu současnosti	40
9. Německá úprava státního občanství, v souvislosti s průnikem do českých zemí	43
9.1. Historický exkurz (období 2. světové války 1938-1945).....	43
9.2. Německá právní úprava státního občanství	44
9.2.1. Ústavněprávní úprava	44
9.2.2. Zákonná úprava dle platného práva	45
9.3. Průnik německého státního občanství do ČR	45
9.4. Srovnání právní úpravy německého a českého státního občanství	46
10. Závěr	47
Cizojazyčné resumé	50
Seznam použité literatury a odkazů	52

1. Úvod

Téma bakalářské práce jsem si vybrala jednak z důvodu mého zájmu o ústavní právo jako celek a jednak také ze zvýšeného zájmu proniknout do problematiky státního občanství nejen v kontextu současné právní úpravy, ale také z historického pohledu. Vývoj institutu státního občanství na území České republiky prošel v průběhu dějin mnoha zásadními změnami, proto bych chtěla podat ucelený přehled tohoto vývoje. Aby nedošlo k tendenci směřovat práci do materie právních dějin či správního práva, rozhodla jsem se připojit do obsahu práce také pohled na kontinuitu a diskontinuitu právní úpravy, které se k vývoji institutu státního občanství pojí.

Předmětem a hlavním cílem této práce je analyzovat a důkladně popsat vývoj institutu státního občanství na území České republiky, zejména z ústavněprávního pohledu, a to za pomoci právních předpisů, jejichž materií je bezpodmínečné k tomuto tématu připojit. Jako další cíl je vytyčena detailní analýza a komparace jednotlivých etap vývoje tohoto institutu. Etapy vývoje státního občanství jsou následující a jsou takto také řazeny v dílčích kapitolách teoretické části práce:

- a) vznik a vývoj samostatné Československé republiky, až do počátku 2. světové války (1918 – 1939)
- b) průběh 2. světové války a období následně po ní (1939 – 1945)
- c) totalita, komunistický režim, Česko-Slovenská federace (1945 – 1993)
- d) samostatná Česká republika (1. 1. 1993 – 2016), vstup do Evropské unie (Euroobčanství)

Použitými právními předpisy, mimo běžné zákony, jsou samozřejmě i ústavní zákony, také jednotlivé Ústavy, které platily v dílčích etapách ústavněprávního vývoje a dále i ostatní právní předpisy, které byly v dané době aktuální – tedy např. ústavní dekrety prezidenta republiky v době konce 2. světové války, mezinárodní smlouvy, atd. Součástí rozebírané problematiky je také právní úprava v rámci mezinárodního práva, resp. práva Evropské unie, jelikož Česká republika je jedním z členských států EU a je vázána mimo práva vnitrostátního též evropským právem.

Hlavními metodami zkoumání, které jsou využity prakticky v celém v textu, jsou kritická analýza vývoje státního občanství a komparace jednotlivých etap tohoto vývoje. Mimo tyto dvě je použita i metoda popisná. Praktická část jako celek

neobsahuje jen výše zmíněné metody zpracování, nýbrž také perspektivy a vize dalšího vývoje institutu státního občanství v návaznosti na EU i mimo ni a porovnání současné právní úpravy de lege lata s jinou zemí EU (konkrétně se Spolkovou republikou Německo, s použitím německé literatury).

Bakalářská práce je tedy, jak je již výše nastíněno, rozdělena na dvě hlavní části – část teoretickou (kapitoly 2-7) a část praktickou (kapitoly 8-9). Teoretická část vymezuje pojem státního občanství, popisuje principy, podle kterých je tento institut vykládán a v neposlední řadě také analyzuje jednotlivé etapy vývoje tohoto institutu. Praktická část se zaměřuje převážně na komparaci těchto vývojových etap a také na komparaci české právní úpravy státního občanství s německou právní úpravou.

Pro celou práci jsou použity jednak zdroje písemné - a to odborné knihy, či odborná periodika, případně písemná podoba právních předpisů a také odborné internetové (české i cizojazyčné) webové stránky, jako je např. euroskop.cz a další. Mimo tyto zdroje byla použita i soudní judikatura, vyhledaná pomocí programu CODEXIS ACADEMIA.

2. Státní občanství obecně – základní pojmy

2.1. Vymezení obecného pojmu státního občanství

Institut státního občanství lze popsat či vysvětlit nejedním termínem, v různých odborných pramenech jich lze nalézat mnoho. Zajímavé je však primárně už to, že ani Ústava ČR, ani zákon o státním občanství, či jiné další platné právní předpisy, tento termín nijak výslovně nedefinují.

Jedinou, nikoli však zákonnou, definicí ze strany orgánu veřejné moci je ta v nálezu č. 207/1994 Sb. Ústavního soudu České republiky, kde soud definuje státní občanství jako časově trvalý a místně neomezený právní vztah fyzické osoby a státu¹.

Ostatní definice státního občanství nalézt v různých právnických učebnicích, skriptech, komentářích k zákonům, atd. Například podle právní učebnice Ústavní právo od Karla Klímy se jedná o relativně stabilní ústavněprávní vztah, který vzniká či zaniká podle skutečností vymezených daným zákonem, jedná se o vztah, který pro subjekty vyvoluje vnitřní a vnější důsledky. Podle Klímy je státní občanství veřejnoprávní vztah mezi konkrétním státem a osobami, kdy stát má tyto osoby ochraňovat uvnitř svého území².

Důležitým znakem je trvalost vztahu státu a občana. Je to i jedním z rozhodujících kritérií pro nabytí státního občanství. Právě trvalá vazba občana na stát musí být nejen teoretická, nýbrž i fakticky prokazatelná. Klíčovým pro vymezení pojmu trvalosti bylo rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora ve věci Nottenbohm z roku 1955. Ve zkratce šlo o to, že rodilý německý občan, pan F. Nottenbohm získal Lichtenštejnské státní občanství bez jakéhokoli trvalého pobytu na tomto území, kdy v pozdějších konfliktech, resp. žalobách, došlo ze strany Mezinárodního soudního dvora k zamítnutí potvrzení Lichtenštejnského občanství výše zmíněnému a to z toho důvodu, že právě jeho vztah k dané zemi nebyl trvalý a tím pádem mezinárodně efektivní³.

¹ Nález Ústavního soudu, Pl. ÚS 9/94 ze dne 13. 9. 1994, dostupné pomocí programu CODEXIS ACADEMIA

² KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 786 s. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-261-5. Str. 249

³ EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-383-7. Str. 3

2.1.1. Hlediska nahlížení na státní občanství

Lze rozlišovat více hledisek, ze kterých je možné na pojem státního občanství nahlížet. Tato hlediska jsou následující⁴:

- **právní vztah** – tento vztah, jenž byl odvozen od společenské smlouvy, vymezuje nejen typická práva garantovaná státem, ale i povinnosti uložené jedinci státní mocí. Dá se říci, že jde o určitý obecný obsah státního občanství.
- **právní stav či status** (status civitatis) – znamená, že občanovi jsou dána (přiznána) některá práva, určité postavení a jsou mu uloženy i povinnosti, nelze však přesně vymezit jaké, jelikož s těmito může stát zákonným způsobem disponovat. V knize Prof. JUDr. Jana Filipa, je uvedeno přesnější vymezení občanského statusu jako⁵: „ *Status, se kterým stát poskytuje určitá práva a povinnosti fyzické osoby, která jsou v důsledku poskytnutí tohoto statusu právně vynutitelné. Na základě udělení takového statusu proto vzniká zvláštní právní vztah fyzické osoby a státu, jehož předpokladem je právě občanství.*“ Lze tedy zpozorovat, že mezi právním vztahem a právním statutem existuje spojitost.
- **státní občanství jako subjektivní právo veřejné** – jde o problém definice státního občanství jako práva veřejného. Touto otázkou se zabýval dokonce Ústavní soud ve svých nálezech č.6/1996 Sb. a IV. ÚS 34/97. Druhý zmíněný nálezn řešil situaci dvojího státního občanství po rozpadu ČSFR, resp. pozbytí českého státního občanství v souvislosti s nabytím slovenského státního občanství volbou. Ústavní soud ČR dospěl k názoru, že v tomto případě nedochází k pozbytí jednoho občanství na úkor nabytí druhého, přestože v tehdejší zákonné úpravě byl zakotven institut jediného státního občanství.

2.1.2 Státní občanství jako dvousměrný vztah

V knize Srovnávací ústavní právo, ve které je mimo Josefa Blahože autorem i výše zmíněný Karel Klíma, se píše, že se jedná o dvousměrný vztah: **a)** občan ↔ stát a zároveň **b)** stát ↔ občan, kde se u obou těchto typů vztahů projevují opět

⁴ FILIP, Jan, Jan SVATONĚ a Kateřina ŠIMÁČKOVÁ. *Státověda: učební text pro bakalářské studium*. 3., nezměněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7972-4. Str. 93

⁵ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. [i. e. 3. vyd.]. Brno: Václav Klemm, 2011. ISBN 978-80-904083-7-1. Str. 18

vzájemně působící práva a povinnosti. V případě **a)** v ČR stát garantuje jeho občanům právo volit a být volen, při splnění určitých podmínek a naopak v případě **b)** občan má ke státu brannou povinnost při ohrožení státu či vyhlášení válečného stavu. Institut státního občanství je spojen s vývojem demokratických společností a demokratických státních uspořádání. Důležitým přechodem, či milníkem, vedoucím k rozvoji institutu státního občanství, se označuje přechod od feudální nerovnosti/poddanosti ke svobodnému občanu a aktivní uplatňování jeho práv, kdy právě stát tyto práva pro své občany vytváří a garantuje ⁶.

2.1.3. Státní občanství jako právní poměr/vztah

V knize České státní občanství, od autorů JUDr. Jana Černého a JUDr. Miloše Valáška, je státní občanství definováno jako ⁷: „*Osobní právní poměr určité fyzické osoby k určitému státu bez ohledu k podobnému faktickému poměru založenému pobytem nebo bydlištěm v daném státu. Podle toho existuje rozdíl mezi obyvatelem státu, jímž může být jak státní občan, tak i cizinec a bezdomovec a mezi státním občanem, který může bydlet ve svém domovském státu nebo v cizině*“. Zde autoři také rozlišují dva klíčové pojmy a to státní občanství a státní příslušnost. Pod pojmem státní příslušnost se rozumí pojem širší, vztahující se mimo osob fyzických i na osoby právnické. Státní občanství je, stručně řečeno, stálým vnitrostátním svazkem (popř. i mezinárodněprávním svazkem, jedná-li se o občanství Evropské unie, které významně doplňuje státní občanství daného členského státu) fyzické osoby a příslušného státu.

Různé definice institutu státního občanství je možno vyhledat také v jednotlivých učebnicích a dalších tiskopisech, či prostřednictvím odborných internetových portálů z oblasti správního práva, tyto zde však uvedeny nejsou a to z důvodu ústavněprávního zaměření práce.

⁶ BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Vladimír BALÁŠ. *Srovnávací ústavní právo*. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2003, 479 s. ISBN 80-86395-89-8. Str. 162,163.

⁷ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2. Str. 15

2.2. Právní principy jako součást výkladu

Důležitými pravidly pro interpretaci, aplikaci a tvorbu právní úpravy institutu státního občanství jsou právní principy. Jsou základní a nedílnou stavební složkou pro další konkrétní právní úpravu. Jedná se o tyto následující ⁸:

- **princip nepřipustnosti apatristu**
- **princip zabezpečení jednotného státního občanství rodičů a dětí**
- **princip individuálního nabývání a pozbývání státního občanství**
- **princip výlučnosti státního občanství ČR**
- **princip rovnosti občanů bez ohledu na způsob nabytí státního občanství**

Před přijetím posledního zákona, který upravuje institut státního občanství na území ČR (zákon č. 186/2013 Sb.), fungovaly ještě dva další principy a to princip jednotného a jediného státního občanství a s tím se pojící princip vyloučení bipolitismu. Od těchto principů bylo tímto zákonem tedy zcela upuštěno.

Státní občanství se samozřejmě, jako spousta dalších ústavněprávních a právních institutů, postupem času, vývojem moderních států a v neposlední řadě také sledem nejrůznějších historických událostí vyvíjelo. V dnešní moderní demokratické společnosti je státní občanství chápáno jako institut stojící na principech práva čistě veřejného, v porovnání s dřívější úpravou, kdy institut státního občanství spadal do oblasti jen práva občanského ⁹. Jednotlivé etapy vývoje tohoto institutu, na území bývalé ČSR, ČSSR, ČSFR a i dnešní České republiky, jsou podrobněji rozebrány, popsány a porovnány v následujících kapitolách.

⁸ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Brno: Václav Klemm, 2011. ISBN 978-80-904083-7-1. Str. 26-27

⁹ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2. Str. 16

3. Typy státní občanství – bipolarismus, apatrimus, euroobčanství

3.1. Modifikace státního občanství

Institut státního občanství se může v dnešní české (ale samozřejmě i nejen té) demokratické společnosti objevovat v několika konkrétních modifikacích. Občan České republiky může mít jedno státní občanství, což je také zcela nejběžnější, nejčastější a právě i ta nejideálnější možnost. Dalšími typy státního občanství jsou bipolarismus, tedy dvojí či vícere státní občanství a apolitismus, či apatrimus, tedy žádné státní občanství = bezdomovectví.

3.1.1. Bipolitismus

Podle nejnovějšího zákona č. 186/2013 Sb. může mít občan dvojí státní občanství (nepočítaje se zde občanství Evropské unie, které nabývá občan členského státu automaticky). Nabytím jiného státního občanství prostřednictvím volby již nedochází ke ztrátě českého občanství. Tato změna může být vykládána jak pozitivně, tak i negativně. Negativní může být například skutečnost, že dva různé státy mají odlišnou právní kulturu a s tím související odlišné právní systémy, a ústavněprávní či zákonné a podzákonné právní normy. V určité situaci může nastat kolize dvou právních systémů, dvou konkrétních právních norem, což právě je onen diplomaticky-právní nežádoucí efekt. Dochází tak k tzv. sporům o personální svrchovanost¹⁰.

3.1.2. Apolitismus

Třetí možnost je taková, že osoba nemá žádné státní občanství a nelze ho u ní nikterak prokázat. V této skutečnosti se hovoří o takových lidech jako o apatridech či apolitech. Podle mého subjektivního úhlu pohledu se ani o konkrétní typ státního občanství nejedná, protože ve své podstatě zde reálně ani právně (tedy *de iure* ani *de facto*) žádný státoobčanský svazek neexistuje, nelze jej dokázat, tudíž je apatrimus pouze nežádoucím jevem. Právní úprava institutu státního občanství ČR se snaží bránit tomuto jevu například možností nabytí státního občanství nalezením, či narozením dítěte na území ČR, jehož rodiče jsou oba osobami bez státního občanství¹¹.

¹⁰ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Brno: Václav Klemm, 2011. ISBN 978-80-904083-7-1. Str. 27

¹¹ Zákon č. 186/2013 Sb., Zákon o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky).

3.2. Euroobčanství

Institut státního občanství lze spatřovat také v duálním pojetí a to jako státní občanství vnitřní, tzv. citizenship, tedy státní občanství ve vnitrostátním právu anebo státní občanství vnější, tzv. nationality. Zmíněný druhý typ tohoto rozlišení má souvislost s otázkou mezinárodních vztahů. Právě v 90. letech minulého století totiž vznikl institut evropského občanství (či občanství EU) ¹².

Pojem evropského občanství, občanství EU, či euroobčanství, je pojmem v určitých aspektech lišícím se od pojmu státního občanství, resp. vnitrostátního občanství. Ivo Šlosaršík z Institutu mezinárodních studií University Karlovy v Praze vnímá občanství EU jako spojení socio-ekonomických výhod, spolu s určitými politickými právy, to vše je pak zastřešeno v Maastrichtské smlouvě. Podle Jana Durice znamená občanství EU, oproti státnímu občanství následující ¹³: „*Státní občanství je vztahem mezi jednotlivcem a státem, které člověk nabývá narozením nebo naturalizací. Občanství EU naopak toto státní občanství doplňuje, nikoli nahrazuje. Občané ho nabývají automaticky.*“ Má tedy akcesorickou povahu.

Občanství Evropské unie, které bylo ustanoveno Maastrichtskou smlouvou v roce 1992, přineslo zásadní přelom v dosavadním rozměru Evropského společenství (EU), které se doposud omezovalo zejména na hospodářskou integraci. Každý státní občan členského státu má od tohoto okamžiku také občanství EU a Unie se tímto rozšířila z hospodářské integrace na větší, politicky a občansky propojený celek ¹⁴.

3.2.1. Práva a povinnosti občanů Evropské unie

Občané Evropské unie mají kromě tzv. garantovaných 4 svobod (svoboda volného pohybu zboží, osob, služeb a kapitálu) ještě další práva a povinnosti, která jim z tohoto svazku plynou. Mohou například volit do Evropského parlamentu, či s ostatními euroobčany vytvářet iniciativu vůči Evropské komisi, aby se začala legislativně zabírat úpravou určitého věcného úseku. Významným institutem a masivní výhodou je právo na konzulární pomoc ze strany

¹² FILIP Jan, Jan SVATONĚ a Kateřina ŠIMÁČKOVÁ. *Státověda: učební text pro bakalářské studium*. 3., nezměněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7972-4. Str. 92

¹³ <https://www.euroskop.cz/44/21776/clanek/zacal-evropsky-rok-obcanstvi/>, [online]. [cit. 2015-11-20].

¹⁴ KOM (2010) 603 v plném znění – ZPRÁVA o občanství EU za rok 2010: Odstranit překážky pro výkon práv občanů EU. Codexis Academia cloud.

velvyslanectví nebo konzulátu jiného členského státu pro občany některého dalšího členského státu EU v okamžiku, kdy se tito nachází na území kteréhokoli jiného nečlenského státu EU ¹⁵.

Občanská práva euroobčanů jsou zakotvena jednak ve Smlouvě o fungování Evropské unie, ve Smlouvě o Evropské unii a mimo nich i v Listině základních práv EU.

¹⁵ <https://www.euroskop.cz/44/21776/clanek/zacal-evropsky-rok-obcanstvi/>, [online]. [cit. 2015-11-20].

4. Vývoj státního občanství I. (1918-1939)

4.1. Vznik samostatné Československé republiky

Dne 28. října roku 1918, kdy došlo k vyhlášení samostatnosti československého státu a kdy se rozhodlo, že státní uspořádání tohoto územního a společenského celku bude v podobě republiky, vznikl prvně v historii národa i institut československého státního občanství. Jednalo se o velký krok a hlavně pokrok pro celou tehdejší československou společnost. Do té doby státní občanství v Rakousku-Uhersku upravoval ABGB z roku 1811, a teprve o více jak 100 let přišla nová (nelze brát přívlastek *nová* doslova ze všech pohledů, jelikož se jednalo z velké části o převzetí norem z rakouských předpisů) právní úprava. Československé státní občanství bylo právně spojeno s institutem domovského práva. Prvotní právní úprava na tomto úseku se tedy, dá se říci, recipovala z bývalých Rakousko-Uherských právních předpisů, později si nově vzniklý stát vytvářel a upravoval právní předpisy vlastní¹⁶.

4.2. Mezinárodněprávní úprava

4.2.1. Mezinárodní (Mírové) smlouvy

Nedílnou součástí právní úpravy institutu státního občanství byly za první republiky mezinárodní smlouvy. V této době se jednalo především o mírové smlouvy a to zejména o jedny z takzvaných Pařížských mírových smluv (smlouvy, které deklarovaly ukončení 1. světové války) – Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem, podepsaná ve Versailles 28. června 1919, Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919 a poslední Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem, podepsaná v Trianonu dne 4. června 1922¹⁷.

Tyto mezinárodní právní akty jsou známé spíše pod názvy smlouva Trianonská (s Maďarskem), smlouva Versailleská (s Německem) a smlouva Saint-Germánská (s Rakouskem). Smlouvy v podstatě udávaly zásady pro rozdělení německých, rakouských a uherských státních občanů Československu a ostatním tzv.

¹⁶ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2. Str. 7, 41

¹⁷ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2. Str. 35

nástupnickým státům. Zajímavý je fakt, že tehdejší československý právní řád tyto smlouvy přímo nerecipoval, nýbrž pouze převzal myšlenku a materii obsahu těchto smluv¹⁸. Šlo tedy spíše o implementaci jejich obsahu.

4.2.2. Těšínsko, Oravsko, Spišsko

Zvláštní a samostatně oddělený způsob právní úpravy panoval na územích Těšínska, Oravska a Spišska. Tato tři území byla mírovými jednáními v roce 1919 prohlášena za takzvaná plebiscitní, později se při jednáních ve Spaa pomocí aktů (z 10. července 1920, 28. července 1920) rozhodlo o pevných státních hranicích mezi Československem a Polskem a o právní úpravě státního občanství pro dotčené obyvatele. Institut státního občanství zde tedy upravoval vedle Ústavního zákona č.236/1920 Sb. z. a n. ještě klíčový speciální právní předpis a to tzv. Rozhodnutí konference velvyslanců – Smlouva mezi Československem a Polskem o otázkách právních a finančních, ratifikovaná ve Varšavě, dne 23. dubna 1925¹⁹.

4.3. Ústavněprávní úprava státního občanství

Jedním z prvních důležitých ústavněprávních dokumentů nově vzniklého státu, který alespoň základně a obecně odkazoval na institut státního občanství, byla Ústavní listina Československé republiky z roku 1920, kde se v §4 píše, že státní občanství Československé republiky je jediné a jednotné, vázané pouze k fyzickým osobám, k otázce jeho nabývání a pozbývání se pak dále odkazuje na speciální zákon (ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n., o nabývání a pozbývání státního občanství) a dále je zde uvedeno, že příslušník cizího státu nemůže být zároveň příslušníkem Československé republiky (toto ustanovení však samo o sobě nevyklučovalo možnost bipolitismu, jak se může na první pohled mylně jevit – dle judikatury N.S.S však není možné získat státní občanství ČSR bez prokázání pozbytí cizího státního občanství či pozbytím stávajícího cizího občanství naturalizací)²⁰.

¹⁸ VERNER, Vladimír. *Státní občanství a domovské právo republiky Československé*. Vydání I. Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. Václav Tomsa, 1947, 339-[I] s. Knihovna zákonů republiky Československé. Str. 13

¹⁹ VERNER, Vladimír. *Státní občanství a domovské právo republiky Československé*. Vydání I. Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. Václav Tomsa, 1947, 339-[I] s. Knihovna zákonů republiky Československé. Str. 17-18

²⁰ VERNER, Vladimír. *Státní občanství a domovské právo republiky Československé*. Vydání I. Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. Václav Tomsa, 1947, 339-[I] s. Knihovna zákonů republiky Československé. Str. 23

4.4. Domovské právo, právo opce

4.4.1. Vztah domovského práva a jednotlivce

V této kapitole je zprvu nutné zmínit termín *domovské právo*. Domovské právo (nebo též domovská příslušnost) znamenalo právní vztah fyzické osoby k určité obci. Institut domovského práva se vyvinul postupem času a to ve spojitosti se zánikem patrimoniální společnosti. Tímto způsobem a vývojovými tendencemi bylo nutné upravit poměry práv a povinností lidí žijících na daném území. Důležité bylo především postarat se o ty osoby, nad kterými již nedržela vrchnost „ochranou“ ruku a zajistit jim tak funkci různých sociálních zařízení (chudobinců, nemocnic, různých nadací pro chudé...) Domovské právo tedy nemělo jen čistě politickou, nýbrž i sociální funkci.

4.4.2. Historie domovského práva

Historicky první právní úpravou, která tuto oblast přímo neupravovala, nýbrž spíše korespondovala s institutem domovského práva, byl právní předpis z roku 1754 – Tereziánský právní řád. Domovské právo jako takové bylo upraveno nejdříve v Rakouských zemích, o něco později pak také v zemích Uherských. První platná rakouská úprava byla z roku 1849 – zde se již rozeznávalo mezi občany, příslušníky obce a osobami cizími. Velmi podrobně pak byl tento institut upraven v předpisu z roku 1859. 3. prosince roku 1863 byl vydán celostátní domovský zákon (později roku 1869 byl rozšířen a novelizován). Z hlediska retroaktivity je důležité zmínit, že starší právní předpisy se v určitých situacích používaly i po vydání novějších. Neplatila zde tedy právní zásada *lex posterior derogat legi priori*. V zemích Uherských byla první právní úprava institutu domovského práva z roku 1871. Později docházelo k postupným novelizacím a doplňování či nahrazování (1. rozšíření roku 1875, poté nahrazeno zákonným článkem z roku 1886). Poslední úprava byla z roku 1903²¹.

4.4.3. Povinnost domovského práva

Domovské právo musel mít každý státní občan a to pouze v jedné obci. Důležité spojení státního občanství a domovského práva znamenalo, že pokud osoba pozbyla státního občanství, pozbyla i domovského práva – ne ovšem naopak. Domovské právo se potvrzovalo takzvaným domovským listem. Toto právo se

²¹ VERNER, Vladimír. *Státní občanství a domovské právo republiky Československé*. Vydání I. Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. Václav Tomsa, 1947, 339-[I] s. Knihovna zákonů republiky Československé. Str. 274 - 275

nabývalo několika způsoby: narozením, provdáním, výslovným přijetím do domovského svazku a nastoupením veřejného úřadu. Institut domovského práva byl formálně zrušen s nástupem komunistického režimu k 31. prosinci 1948 zákonem č. 174/1948 Sb., i nadále se však používaly seznamy s údaji o státních občanech a jejich domovské příslušnosti²².

4.4.4. Právo opce

Dalším důležitým právním institutem, jak bude níže i několikrát zmíněno, bylo tzv. *opcí právo*. Jednalo se o možnost zvolit si, tzv. optovat, samostatně a svobodně státní občanství. Ústavní zákon 236/1920 Sb. z. a n. v §5 upravoval možnost výkonu práva opce a to tak, že osoby starší 18 let vykonávaly toto právo samostatně. Vdaná žena následovala opci manželovu. Děti a mladiství (manželské) do 18 let následovali opci tu, jež vykonával jejich otec, či matka (v případě, že byla vdova). Děti a mladiství (nemanželské) do 18 let následovali opci neprovdané matky. Pokud zbyli po rodičích sirotky, nebo pokud měly děti jen nevlastního otce, rozhodoval o opci jejich zákonný zástupce. Opce jednou vykonaná už nemohla být odvolána nebo vzata zpět. Dnem, kdy byla opce řádně vykonána, se měnila státní občanství optovaných osob. Občané, kteří si zvolili opci u jiného státu, než u Československa, byli povinni převést své řádné bydliště do zvoleného státu do 1 roku²³.

4.5. Státní občané ČSR dle platného práva

Výše zmíněný Ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n. upravoval institut státního občanství v letech počínajícího fungování a života první republiky. Byl platný až do roku 1949, kdy byl vystřídán zákonem č. 149/1949 Sb. Jeho provedení zajišťovalo Nařízení vlády Československé republiky ze dne 30. října 1920. Státními občany československými byli dle tohoto ústavního zákona následující²⁴:

- osoby, které nejpozději 1. září 1910 získaly a nepřetržitě držely domovské právo na území tehdejšího Rakousko-Uherska, které poté náleželo Československé republice

²² ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2. Str. 41

²³ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^^sv. ISBN 80-246-1028-0. Str. 155-157

²⁴ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^^sv. ISBN 80-246-1028-0. Str. 155

- bývalí státní občané Německé říše, kteří měli trvalé bydliště na územích dříve německých, později připadlých Československé republice
- bývalí státní občané němečtí, rakouští a uherští, narození na území Československé republiky, a to jako děti státních občanů německých, kteří měli na tomto území řádné bydliště
- děti státních občanů rakouských či uherských, které měli na území právo domovské
- osoby, které měly před 28. říjnem 1918 právo domovské v některé obci bývalého Rakouska-Uherska, mimo území Československé republiky a kteří se stali skutečnými úředníky či zřizenci československého státu, či některého státních ústavů nebo podniků

V neposlední řadě také ty osoby, které optovaly pro československé státní občanství a ty, kterým dle výše zmíněných Mírových smluv bylo vyhověno v žádosti o přiznání státního občanství ČSR. Na osoby ostatní, které se na území tehdejší Československé republiky již narodily (tedy po 28. říjnu 1918), se pohlíželo jako na státní občany, pokud se neprokázalo, že by narozením nabyli jiného státního občanství. Nabývali tedy státní občanství v podstatě automaticky, hned po narození²⁵.

4.5.1. Optování pro jiné státní občanství

Podle tohoto zákona, §4, bylo možné státními občany optovati k jinému (cizímu) státnímu občanství a to hned několika následujícími způsoby²⁶:

- pro československé státní občanství ty osoby, které měly domovské právo v jiné části Rakouska-Uherska, jež leželo mimo území pozdější ČSR
- dle nařízení vlády č.601/1920 Sb. z. a n. mohli optovati (podati tzv. opční prohlášení) pro československé státní občanství občané bývalých území Německé říše či Rakouska-Uherska, kteří nabyli jiného domovského práva, než toho na území ČSR
- pro následující země: Itálie, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Srbsko, Chorvatsko, Slovinsko a Uhersko ty osoby, které nebyli národností Čechoslováky a neuměli český jazyk. Opční lhůta zde byla 6 měsíců

²⁵ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^^sv. ISBN 80-246-1028-0Str. 155

²⁶ Ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n., kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé

- pro československé státní občanství ty osoby, které byli české národnosti, a mluvily aktivně českým jazykem, avšak pobývaly na jiném území (měli domovské právo na tehdejších územích Itálie, Polska, Rakouska, Rumunska, Srbska, Chorvatska, Slovinska či Uherska) než se rozkládala později ČSR. Opční lhůta zde byla 6 měsíců
- pro německé státní občanství ty osoby, pobývající na území Německé říše, které však později připadlo Československu. Zde mohly využít své opční právo v celkové lhůtě do 2 let
- pro československé státní občanství osoby s německým státním občanstvím, avšak národnosti československé a s řádným bydlištěm v Německu. Pokud tyto osoby měly bydliště v jiném státě, než v Německu či ČSR, mohly právo opce využít jen, pokud to neodporovalo tehdejším zákonům státu, na kterém měly toto bydliště a pokud již nenabýly občanství tohoto státu. Optovati bylo možné do 2 let
- bývalí státní občané němečtí, rakouští a uherští (narozeni na území ČSR) mohli optovat prohlášením před československými úřady, že se vzdávají dosavadního občanství a to buď ve prospěch toho státu, kterého byli dříve státními občany nebo toho, který vykonával správu na území, kde měli bydliště či domovské právo

4.5.2. Udělování státního občanství

Zvláštní možnost udělení státního občanství garantoval Ústavní zákon č. 152/1926 Sb. z. a n. ze dne 1. července 1926 o udělení státního občanství Československa některým osobám, který nabyl účinnosti 22. srpna 1926, platným se stal dnem vyhlášení a to o 15 dní dříve, tedy 7. srpna 1926. Tento ústavní zákon dával možnost (při splnění určitých podmínek) získat státoobčanský svazek například osobám, které před 1. lednem 1910 byly občany bývalého Uherska, a měly své bydliště minimálně 4 roky na území Slovenska nebo Podkarpatské Rusi.

Zákon upravoval i skutečnosti, které vylučovaly udělit státní občanství některým osobám a to zejména těm, které by při získání občanství mohly představovat potenciální nebezpečí pro stát. Jednalo se také o osoby, které se dopustily trestných činů proti bezpečnosti ČSR, dobrovolně opustily území ČSR z důvodu nepřátelských plánů či jiného nedemokratického a tím pádem nepřípustného smýšlení, také ty, které byly právoplatně vykázány z území, dále osoby, které do 28. října 1918 vykonávaly určité funkce (politické, vojenské či jiné) pro jiný stát a

naposled ty, jež odmítly složit slib věrnosti dle zákona 64/1918 Sb. z. a n., o mimořádných přechodních ustanoveních na Slovensku²⁷.

V tomto zákoně bylo též upraveno následování občanství provdaných žen a nezletilých dětí po manželu/otci, eventuálně matce (u nemanželských dětí či u dětí, které měly pouze matku) a mimo to také formální stránka žádosti o udělení státního občanství²⁸.

4.6. Nabývání a pozbývání státního občanství

V této podkapitole jsou shrnuty možnosti nabývání a pozbývání státního občanství od vzniku ČSR z roku 1918 až do roku 1939 (resp. 1938 – do podpisu Mnichovské dohody)²⁹:

- **narozením** (podle principů ius sanguinis nebo ius soli)
- **sňatkem** (až do roku 1947, kdy se změnily právní předpisy o nabývání československého státního občanství sňatkem, nabývala/následovala cizinka automaticky státní občanství manželovo, kdy tímto nemusela ztrácet své dosavadní státní občanství. Byla zde tedy bipolitní možnost státoobčanského svazku)
- **udělením** (do roku 1949 se udělování řídilo dle §30 ABGB z roku 1811 pro české země a dle §6 a následujících zákona čl. L/1879 pro Slovensko),
- **legitimací dítěte** (institut legitimace dítěte byl v tehdejší právní řádě platný až do 31. prosince roku 1949. Tímto institutem nabývaly nezletilé děti cizinek a nezletilé nemanželské děti československé státní občanství, a to pokud byl jejich otec občan ČSR a následně došlo mezi rodiči ke sňatku)
- **opcí** (možnosti optování jsou popsány v podkapitole 4.5.1.)
- **zvláštními úpravami** (mírové smlouvy, dekrety prezidenta republiky)
- **ze zákona**

Pozbývání státního občanství se dělo těmito způsoby³⁰:

²⁷ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, sv. ISBN 80-246-1028-0. Str. 196

²⁸ Ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n., kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé

²⁹ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2. Str. 46-62

- **vystěhováním/propuštěním/nepřítomností** (vystěhování bylo možné u osob, které nabyli cizího státního občanství a vystěhovali se z území ČSR. Propuštěny byly osoby podléhající branné povinnosti, které měly k propuštění zvláštní povolení. Nepřítomností bylo možné pozbyt státní občanství automaticky u osob s domovským právem na Slovensku, přičemž tyto osoby pobývali na cizím území alespoň 10 let a to bez dokladu, či bez povolení)
- **legitimací dítěte** (do roku 1949 při legitimování dítěte cizím státním občanem)
- **sňatkem** (do roku 1949 československá státní občanka pozbývala občanství sňatkem s cizincem nebo bezdomovcem)
- **opcí** (pro cizí stát po První světové válce)
- **jinými způsoby** (rezignací = vzdáním se československého státního občanství, přiznáním italského státního občanství, přiznáním polského státního občanství, naturalizací ve Spojených státech amerických)

³⁰ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2. Str. 62-71

5. Vývoj státního občanství II. (1938 – 1945)

5.1. Počátek 2. světové války

V hrůzně době a průběhu 2. světové války i nadále platil Ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n., avšak docházelo k určitým změnám v právní úpravě institutů spojených se státním občanstvím a to v důsledku jednak Mnichovské dohody (podepsané dne 29. září 1938), pak také Ústavním zákonem o autonomii Slovenské krajiny (ze dne 22. listopadu 1938) a v neposlední řadě Ústavním zákonem o autonomii Podkarpatské Rusi (ze dne téhož). Právě Mnichovská dohoda znamenala pro tehdejší samostatnou Československou republiku významnou ránu do demokratického smýšlení a politického vedení státu. Už jen tím, že byla podepsána 4 mocnostmi (Německo, Francie, Itálie, Spojené království Velké Británie), bez přítomnosti a možnosti zásahu Československých státníků, jak je též známo tzv. „o nás, bez nás“. Tato dohoda byla podle ústavního dekretu 11/1941 prezidenta Beneše a později v celé právní i klasické historii naprosto a zcela neplatná, byla totiž v absolutním rozporu s právem mezinárodním, jelikož se uznává princip takový, že samotná materie smlouvy se může týkat jen zúčastněných stran (byla tedy v rozporu s Paktem společnosti národů, Locarnskými dohodami a Briand-Kellogovým paktem), ale i s právem vnitrostátním. Konkrétně v právu vnitrostátním pak byla porušena samotná Ústava, kde se v §3 odstavce 1 píše, že státní hranice mohou být měněny pouze ústavním zákonem a k tomu tak nedošlo ³¹.

5.2. Poněmčování československých občanů

V roce 1938, následně po připojení Sudetoněmeckých území k Německé říši, došlo k uzavření Smlouvy mezi Česko-Slovenskou republikou a Německo říší o otázkách státního občanství a opce (č. 300/1938 Sb. z. a n.). Tento krok znamenal výraznou a nedemokraticky vynucenou změnu pro spoustu občanů ČSR. Změna ve státním občanství (z československého státního občanství na německou státní příslušnost) a tím pádem změna ve svazku občana a státu se touto Smlouvou projevila u lidí, kteří měli 10. října 1938 bydliště na území, jež bylo připojeno k Německé říši. Ti z nich, kteří se narodili před 1. lednem 1910 na připojeném území k Německé říši, nebo ti, kteří pozbyli německou státní příslušnost 10. lednem 1920, dále ti, kteří jsou v příbuzenském vztahu (dětmi, vnoučaty) s výše

³¹ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^^sv. ISBN 80-246-1028-0. Str. 265-267, 283, 290

uvedenými a naposled ti, kteří/ktelé jsou manžely/manželkami zmíněných skupin, pozbývali tímto zároveň československé státní občanství. Optovat se podle této Smlouvy dalo buďto zpět pro československé státní občanství či pro německou státní příslušnost³².

5.3. Protektorátní příslušnost

V roce 1940 bylo vydáno Vládní nařízení Protektorátu Čechy a Morava o protektorátní příslušnosti. V praxi toto znamenalo, že českoslovenští občané, kteří měli stálé bydliště, domovské právo či nárok na jeho určení v obci, ležící na území Protektorátu, se stali k 16. březnu 1939 příslušníky Protektorátu. Dále se jimi stali i ti, kteří měli své bydliště v obci připojené k Německé říši a také ti, kteří měli domovské právo na území tehdejšího Slovenska či Karpatské Ukrajiny. Získání protektorátní příslušnosti se nevztahovalo na osoby cizího státního občanství, ne však pro všechny – ti, co po 15. březnu 1939 ztratili své řádné bydliště v Protektorátu a nabyli občanství slovenské, maďarské či samozřejmě německé, protektorátní příslušnost získali také³³.

Protektorátní příslušnost, která byla absolutně nedemokraticky vnucená a přidělená Německem zanikla, dá se říci, de iure 3. srpna 1944, kdy byl vydán Ústavní dekret presidenta republiky č. 11/1944 o obnovení právního pořádku. Zde v článku č. 1, odst. 2 se píše, že předpisy, které byly vydány v době nesvobody československého lidu (tj. od 30. září 1938 do dne 27. července 1945) nejsou součástí československého právního řádu. Tímto předpisem byl navrácen a garantován československému lidu demokratický systém a právní řád³⁴.

5.4. Stav po roce 1945

Po osvobození Československé republiky v roce 1945 muselo dojít k dalším dílčím zásadním změnám v úpravě institutu státního občanství. Hlavní problém se nacházel v tom, že se na území Československa nacházelo velké množství cizích menšin, v první řadě Němců a Maďarů. Již Košický vládní program z 5. dubna 1945 ve svém obsahu ustanovoval vyloučení obyvatelstva německé a maďarské národnosti a ztrátu jejich československého státního občanství. V tomto programu bylo však vše nastiňováno zkráceně a celý jeho obsah, jak se píše v knize od Jána

³² GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^{sv}. ISBN 80-246-1028-0. Str. 293-297.

³³ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^{sv}. ISBN 80-246-1028-0. Str. 293-297.

³⁴ Ústavní dekret presidenta republiky č. 11/1944 o obnovení právního pořádku

Gronského (Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa), překračoval pomyslné hranice ústavněprávní kontinuity a směřoval ke komunistické frazeologii³⁵.

Jedním z důležitých a konkrétních právních pramenů pro úpravu této problematiky se stal dekret presidenta republiky č. 33/1945 ze dne 2. srpna 1945 - O úpravě státního občanství osob německé a maďarské národnosti. V kostce tento právní dokument obsahoval normy, které upravovaly postavení jednak československých občanů cizí národnosti a jednak také lidí československé národnosti, kteří se přihlásili či usilovali o získání cizí národnosti (ať už nuceně, či dobrovolně). Těm, kteří se proti naší Republice a československému národu nikterak neprovinili, zůstala nadále kontinuita československého občanství. Dále i těm občanům, kteří za Republiku bojovali, byli vězněni v koncentračních táborech, či jinak trpěli nacistickým a fašistickým terorem, byli ke změně občanství násilně donuceni atd. Zbavení státního občanství byli ti českoslovenští státní občané, kteří v období zvýšeného ohrožení republiky bez donucení žádali o německou či maďarskou státní příslušnost³⁶.

Dalším právním pramenem, jenž také upravoval situaci jednak obyvatel, a dále i občanů na území Československa a Maďarska se stala tzv. Dohoda mezi Československem a Maďarskem ze dne 26. února roku 1946, o výměně obyvatelstva (č.145/1946). Tato smlouva v zásadě zakotvovala podmínky a průběh výměny obyvatel české národnosti, pobývajících na území Maďarska a naopak – výměny Maďarů žijících na území Československa. Touto dohodou se posílil nejen samotný státoobčanský svazek jednotlivých osob, ale i počet svobodných občanů, kteří už nebyli pod nadvládou cizí okupantské země na území čerstvě osvobozeného a prozatím demokraticky vyhlížejícího Československa³⁷.

5.5. Nabývání a pozbývání státního občanství

Občané, kteří se po válce opět vraceli do své domovské vlasti z cizích státních území (kromě území Maďarska, se kterým byla podepsána výše zmíněná dohoda),

³⁵ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^^sv. ISBN 80-246-1028-0. Str. 21

³⁶ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^^sv. ISBN 80-246-1028-0. Str. 103-105, 162, 200

³⁷ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^^sv. ISBN 80-246-1028-0. Str. 103-105, 162, 200

měli možnost nabýt své původní československé státní občanství a to za podmínek stanovených v Ústavním zákoně ze dne 12. dubna 1946, č. 74 Sb.³⁸.

Nabývání a pozbývání státního občanství se v tomto válečném a těsně poválečném období dělo prakticky i právně stejnými způsoby (resp. právními i správně-administrativními postupy), jako v kapitole předchozí, a to zejména z důvodu toho, že v platnosti i nadále zůstával Ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n.. Důsledkem konce války však docházelo k určitým dílčím změnám na úseku nabytí i pozbytí státoobčanského svazku. Jednalo se například o nabývání státního občanství opcí – u opce volyňských Čechů a Slováků (dělo se tak na základě vzájemné dohody ČSR a SSSR o přesídlení (resp. vzájemné výměně občanů) Čechů a Slováků žijících ve Volyňské gubernii, dále nabývání státního občanství opcí na Zakarpatské Ukrajině (jednalo se o dohodu, resp. smlouvu, mezi ČSR a SSSR, kde se stanovil postup pro optování československého státního občanství pro ty občany české nebo slovenské národnosti, kteří měli domovské právo nebo trvalé bydliště v některé obci na území Zakarpatské Ukrajiny, které připadly po roce 1945 státním územím Ukrajinské sovětské socialistické republiky.). Také Ústavním dekretem prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., tzv. reemigrací podle zákona č. 74/1926 Sb. a přesídlením z Maďarska podle zákona č. 179/1946 Sb.³⁹.

Změny v úpravě pozbývání státního občanství se děly u tzv. pozbytí opcí a to u československých občanů pro SSSR (viz výše zmíněná dohoda mezi ČSR a SSSR o vzájemné výměně = přesídlení občanů). Pozbytí bylo rovněž možné výše zmíněnou smlouvou o Zakarpatské Ukrajině. Dále došlo k pozbytí československého státního občanství presidentským dekretem č. 33/1945 Sb. Dělo se tak zejména u osob německé národnosti (hlavně v pohraničních oblastech) a osob maďarské národnosti⁴⁰.

³⁸ VERNER, Vladimír. *Státní občanství a domovské právo republiky Československé*. Vydání I. Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. Václav Tomsa, 1947, 339-[I] s. Knihovna zákonů republiky Československé. Str. 18-19

³⁹ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2. Str. 46-60

⁴⁰ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2. Str. 62-69

6. Vývoj státního občanství III. ((1945) 1948 – 1989)

6.1. Politická situace po 2. světové válce

Po tzv. Vítězném únoru, kdy se do popředí politické moci státu postupně dostával socialismus a komunismus, následovalo vydání tzv. Květnové Ústavy (Ústavního zákona č. 150/1948 ze dne 9. května 1948). Ještě před vydáním této Ústavy abdikoval stávající prezident Dr. Edvard Beneš. Nebyl ztotožněn s celkovou myšlenkou a koncepcí nové Ústavy a odmítl ji tedy stvrdit svým podpisem. Ačkoli se jednalo o právní předpis vydaný již po únorových volbách, kdy se k moci dostala komunistická strana, zachovával si částečně demokratický ráz, i když se v některých částech projevovala tendence k postupnému odbourávání demokratických principů (např. princip jednotné lidové moci – žádná trojí dělba moci, dále znárodnování movitého i nemovitého majetku atd.⁴¹.

Později v 50. letech docházelo k ustavičným novelám, doplňkům a vydávání dalších právních předpisů, zvláště pak v období tzv. Právnické dvouletky. S postupující dobou, která více a více utvrzovala socialistický režim, docházelo i častěji buďto k obcházení, či rovnou k porušování principů a norem Ústavy. V oněch zmíněných 50. letech mimo vydávání nesčetného množství právních předpisů docházelo také k jednostranně vyhraněným politickým procesům, k likvidaci živnostenského podnikání a začínala se projevovat ekonomická krize⁴².

6.2. Státní občanství v době nástupu komunistického režimu

Z pohledu úpravy institutu státního občanství se Ústava (Ústava 9. května z roku 1948) zabývala spíše konkrétními právy a povinnostmi státních občanů, která byla v následujících letech často porušována. Ustanovení, že státní občanství je jediné a jednotné, plus podmínky jeho nabývání a pozbývání jsou stanoveny v daném zákoně. Co se týče zmíněných občanských práv, byla to tato následující⁴³:

- ***právo na rovnost*** (či rovné zacházení)
- ***právo na osobní svobodu***
- ***právo na domovní svobodu***

⁴¹ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^^sv. ISBN 80-246-1028-0. Str. 372

⁴² BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 365 s. ISBN 978-80-7373-113-7. Str. 264

⁴³ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května, Ústava československé republiky

- *právo na listovní tajemství a tajemství dopravovaných zpráv*
- *právo na svobodu pobytu*
- *právo na svobodu právo na ochranu rodiny a mládeže*
- *právo na vzdělání*
- *právo na svobodu svědomí a vyznání*
- *právo na svobodu projevu a ochranu kulturních statků*
- *právo na svobodné shromažďování a spolčování*
- *právo petiční*
- *právo sociální*

Všechna tato práva měla být omezena pouze na základě a v mezích zákona, ve veřejném zájmu nebo v zájmu ochrany demokratičnosti Československé republiky. Zvláště poslední možnost omezení občanských práv byla často zneužívána pro potřeby komunistické ideologie vedení státu.

Kromě občanských práv, jež měla být garantována Květnovou Ústavou, se zde nacházely samozřejmě také povinnosti, které měl občan plnit ve vztahu ke svému státu a k občanské společnosti. Každý občan Československa měl být věrný státu, musel dodržovat jak Ústavu, tak i ostatní zákony a podzákoné právní předpisy. Zachovávat, chránit a udržovat národní majetek a přírodní bohatství. Příp. posty ve veřejných funkcích, do kterých mohl být zvolen, vykonávat svědomitě a v zájmu lidově demokratického státu. Dále byl občan povinen vykonávat náplň svého zaměstnání svědomitě, v zájmu a ve prospěch státu, pak také plnit brannou povinnost a vojenskou službu. Konkrétní či speciální ustanovení o těchto jednotlivých povinnostech stanovil příslušný zákon ⁴⁴.

6.3. Zákonná úprava státního občanství

Dalším právním předpisem, který upravoval institut státního občanství v době blízké návaznosti po druhé světové válce, byl zákon č. 194/1949 Sb. o nabývání a pozbývání československého státního občanství. Oproti úpravám předchozím jde, dá se říci, o velmi stroze koncipovaný právní předpis. Upravoval už jen nabývání (a to pouze narozením, sňatkem, udělením, navíc tyto poslední dvě možnosti byly ještě vázány na institut tzv. státoobčanského slibu) a pozbývání

⁴⁴ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května Ústava československé republiky

státního občanství (pozbytí bylo možné sňatkem, propuštěním, odnětím), nikoli už domovskou příslušnost či právo opce ⁴⁵.

Zákon zakotvil v československém právním řádu institut tzv. jednostranného odnětí státního občanství a to proti vůli tím dotčených a zasažených osob. Tento zákon byl do tehdejšího právního řádu včleněn pomocí zákona na ochranu lidově demokratické republiky z roku 1948, konkrétně jeho §53, a dále pomocí trestního zákona z roku 1950. Ustanovení o odnětí občanství, tehdy běžně užívané proti emigrantům, bylo naprosto kategoricky odporující Všeobecné deklaraci lidských práv, přijaté na zasedání III. Valného shromáždění OSN, která zamítala možnost svévolného zbavení státního občanství, či státní příslušnosti. I z demokratického hlediska je taková úprava naprosto nepřijatelná. Ustanovení bylo z československého právního řádu vyňato až po roce 1990, platilo tedy více než 40 let ⁴⁶.

V době komunistického režimu byly vydány právní předpisy, které upravovaly navrácení československého státního občanství některým osobám německé národnosti. Jednalo se o Vládní nařízení č. 252/1949 Sb. o vrácení československého státního občanství osobám německé národnosti, a pak také o zákon č. 34/1953 Sb. jímž některé osoby nabývají československého státního občanství ⁴⁷.

Doposud platný a účinný zákon č. 194/1949 Sb. o nabývání a pozbytování československého státního občanství byl novelizován (konkrétně změněn a doplněn) zákonem č. 72/1958 Sb. V praxi to znamenalo doplnění ustanovení o nabytí či pozbytí státního občanství v souvislosti s narozením dítěte v cizině, v souvislosti s provdáním ženy za cizího státního příslušníka, atd.

6.4. Ústavněprávní úprava v 60. letech

Počátkem 60. let minulého století byla schválena a do československého právního řádu vtělena nová Ústava. Jednalo se o ústavní zákon č. 100/1960 Sb. ze dne 11. července 1960, o Ústavu československé republiky. Tato socialisticky koncipovaná Ústava byla až do konce její účinnosti a platnosti, do roku 1992,

⁴⁵ Zákon č. 194/1949 Sb., ze dne 13 července 1949 o nabývání a pozbytování československého státního občanství.

⁴⁶ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^{sv.} ISBN 80-246-1028-0. Str. 447-451

⁴⁷ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Brno: Václav Klemm, 2011. ISBN 978-80-904083-7-1. Str. 22

celkem 64krát novelizována a měněna, což je neskutečné množství změn, které absolutně popírají charakter rigidního typu ústavních či jiných právního předpisu, které by de iure i de facto měly být jen obtížně měnitelné ⁴⁸.

I v této Ústavě byla samostatná část, Hlava II., která se dotýkala práv a povinností československých státních občanů. Oproti Ústavě předchozí, tedy Ústavě 9. května, byla svou koncepcí značným krokem zpět. Uvádí se například nelogické či nesystematické řazení jednotlivých občanských práv a svobod naprosto opačně, než bylo a je běžnou zvyklostí. Tato koncepce vypadala tak, že práva hospodářská, sociální a kulturní byla na prvním místě, poté za nimi následovala práva politická, ovšem v omezených a krácených možnostech a na třetím, posledním místě byla práva osobních svobod ⁴⁹.

Dalším nedemokratickým faktem bylo učinění tzv. zkolektivizování práv a svobod jednotlivců u tehdejších československých občanů. Občané byli nuceni pracovat jen a pouze v zájmu společnosti, hájící se argumentem, že nelze vykořisťovat člověka člověkem, což je naprosto nesmyslný a opět nedemokratický argument, který by dnes v moderních demokratických společnostech absolutně nemohl být a neměl by projít a hlavně ani být vysloven. Ve velké části jednotlivých paragrafů této Hlavy se objevuje místo pojmu občan pojem „pracující lid“ a vše je vázáno na zájem pracujícího lidu a pracující společnosti. Jakási nevyslovená podmínka v čl. 19, odstavce 2, této Ústavy říká, že ve společnosti pracujících lidí se může jednat aktivizovat a uspět pouze tím, že se bude na společnosti aktivně podílet, to zde však znamenalo aktivní práci v zájmu společnosti. Práce v zájmu společnosti měla být pro každého občana základní povinností. Ve srovnání s demokratickými státoprávními uspořádáními je toto absolutně nemyslitelné. Každý občan má právo na to, aby se svobodně rozhodl, zda bude pracovat a kde či nikoli ⁵⁰.

6.5. Vývoj státního občanství v Československé federaci

Po roce 1969, kdy došlo ke změně státoprávního uspořádání Československa na Československou federativní republiku, došlo také k velkým změnám v institutu státního občanství. Ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., konkrétně článkem 5,

⁴⁸ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^{^^}sv. ISBN 80-246-1028-0. Str. 27

⁴⁹ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^{^^}sv. ISBN 80-246-1028-0. Str. 27

⁵⁰ Ústavní zákon č. 100/1920 Sb. – Ústava Československé socialistické republiky ze dne 11. července 1960

bylo zakotveno primární republikové občanství, ke kterému byl rovněž přiznáván, do této doby zatím nikdy neaplikovaný, sekundární typ státního občanství a to občanství federace (federativní) ⁵¹.

6.5.1. Zákonná úprava státního občanství ČSFR

Novým federativním zákonem o nabývání a pozbývání již nejen československého státního občanství, ale i občanství jedné z dvou republik, byl zákon č. 165/1968 Sb. ze dne 19. prosince 1968 o zásadách nabývání a pozbývání státního občanství. Tento zákon byl podle mého názoru také velice strohý, upravující jen základně nabývání a pozbývání společného československého státního občanství, a to zejména proto, že spíše uvozoval další dva zákony ke konkrétnímu způsobu nabytí jednoho ze státních občanství dotčených republik. Zásadní problém toto začalo činit až po rozpadu Československé republiky, což bude rozebráno v pozdější kapitole ⁵².

Na výše zmíněný právní předpis navazoval zákon České národní rady č.39/1969 Sb. ze dne 29. dubna 1969 o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky. Dalším právním předpisem, který zasahoval do vývoje tohoto institutu, bylo Zákonné opatření předsednictva České národní rady č. 124/1969 Sb. ze dne 6. listopadu 1969, kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 39/1969 Sb. Tento zákon v podstatě znamenal, v negativním slova smyslu, citelný zásah státu do úpravy pozbytí státního občanství. Ministerstvo vnitra bylo oprávněno odebrat státní občanství hned v několika situacích. Názorným příkladem výše zmíněné negativnosti této úpravy je podle mého názoru odnětí státního občanství, díky zdržování se v cizině a s tím spojené nezákonné opuštění vlasti (ČSSR) ⁵³. V dnešní demokratické společnosti, konkrétně např. v Schengenském prostoru EU by toto bylo nemyslitelné, jelikož je zde zaručen volný pohyb osob, a tím pádem by docházelo k porušení práva, jež ho deklaruje.

Rok 1990 přinesl zásadní porevoluční změnu bývalé režimní právní úpravy a zrušení možnosti odnětí státního občanství. Dále bylo možné dovolat se nápravy

⁵¹ Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., ze dne 27. října 1968 o československé federaci

⁵² Zákon č. 165/1968 Sb., ze dne 19. prosince 1968 o zásadách nabývání a pozbývání státního občanství

⁵³ Zákonné opatření předsednictva České národní rady č. 124/1969 Sb., ze dne 6. listopadu 1969, kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 39/1969 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky

tehdy vzniklých křivd, které mohly jednotlivcům vzniknout v důsledku platnosti zákona 194/1949⁵⁴.

6.6. Nabývání a pozbývání státního občanství

Jako ve všech předchozích kapitolách, tak i v této bude na závěr shrnuto nabývání státního občanství, které bylo do roku 1993 možné těmito následujícími způsoby⁵⁵:

- **narozením** (dítě narozené rodičům, kteří oba měli československé státní občanství, nabývalo automaticky toto občanství, nehledě na to, zda se narodilo na tomto území či v cizině. Pokud měl československé státní občanství jen jeden rodič, a dítě se narodilo na ČSR území, nabývalo též tohoto státní občanství. Výjimka zde panovala, pokud byl jeden rodič příslušníkem Sovětského svazu, Maďarské lidové republiky či Polské lidové republiky – zde dítě nabylo takového občanství, na kterém se rodiče dohodli. Pro tento případ se používaly jako pramen práva mezinárodní smlouvy. Pokud se otec přiznal k otcovství dítěte, které mělo občanství po matce cizince, muselo být toto občanství přepsáno na československé. Zákon o nabývání a pozbývání československého státního občanství neupravoval situaci, kdy by se kdokoli narozený na území ČSR stával zcela automaticky státním občanem ČSR – tzn., že děti bezdomovců se narozením nestaly pouhým narozením na tomto území jeho občany. To neplatilo u velmi malých dětí nalezených na území ČSR, kdy se nemohlo jiné státní občanství prokázat. Každý případ byl však posuzován individuálně, jelikož tento, ani jiný zákon nestanovil přesnou věkovou hranici. Zcela ojediněle bylo možné udělit státní občanství i dospělým osobám.)
- **sňatkem/uzavřením manželství** (cizinka nabyla občanství ČSR provdáním se za občana ČSR, avšak po složení slibu a se souhlasem příslušného okresního národního výboru. S ní nabyly toto občanství i děti mladší 15 let.)

⁵⁴ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Brno: Václav Klemm, 2011. ISBN 978-80-904083-7-1. Str. 23

⁵⁵ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2. Str. 72-76

- **udělením** (udělení občanství mohly využít ty osoby, které byly státními příslušníky cizího státu a pozbyly své dosavadní občanství, či byly bezdomovci a v obou případech pobývaly na území ČSR déle než 5 let. Manželé mohli žádat buďto společně, nebo zvlášť. Osoby starší 15 let žádaly o udělení samy, do 18 let však se souhlasem rodičů. Nabytí tímto způsobem bylo platné pouze po složení tzv. státoobčanského slibu)
- **ze zákona** (tímto způsobem byly řešeny situace nabytí státního občanství německých (zejména zákonem 34/19253 Sb.) a maďarských (zejména zákonem 245/1948 Sb.) osob, které pozbyly státní občanství (a staly se bezdomovci) prezidentským dekretem č. 33/1945 Sb.)
- **volbou** (při vzniku Československé federace)
- **navrácením** (dělo se z důvodu jednostranného odnímání státního občanství v důsledku zákona č. 194/1949 Sb.)

Pozbytí se poté, do roku 1993, dělo těmito následujícími způsoby ⁵⁶:

- **propuštěním** (o propuštění ze státoobčanského svazku je již pojednáno výše v souvislosti s vývojem státního občanství mezi lety 1949 - 1989)
- **odnětím** (občanství ČSR mohlo být odňato osobě, která se trvale zdržovala v cizině, a to takovým, které byly nějakým způsobem pro stát nežádoucími, např. svou nepřátelskou činností, které nezákonně opustily území ČSR, nevrátily se na vyzvání zpět do ČSR, apod.)
- **sňatkem** (do roku 1958 pozbývala československá státní občanka své občanství sňatkem s příslušníkem cizího státu. Nebylo to však zcela kogentní ustanovení, jelikož tato žena mohla žádat krajský národní výbor o ponechání občanství ČSR)
- **soudním rozsudkem** (toto se dělo zejména, pokud občan spáchal trestný čin velezrady, vyzvědačství, opuštění republiky, válečného škůdnictví, válečné zrady a vraždy na ústavním činiteli)
- **naturalizací v USA**
- **pozbytím podle smluv o úpravě dvojího státního občanství**
- **nabytím slovenského státního občanství**

⁵⁶ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2. Str. 72-76

7. Vývoj státního občanství IV. (1993 – 2016)

Počínaje rokem 1989, až do roku 1991, nastal, do té doby v Československých dějinách nepoznaný, velký zlom a to jednak pro historicky členěné území a i pro do té doby lidský (resp. občanský) prvek tohoto území, označovaný jako tzv. národ Čechů a Slováků – občanů území nynější České republiky a Slovenské republiky. Došlo de facto k faktickému (fyzickému) a de iure k politicky-právnímu oddělení těchto dvou území ve dvě samostatné republiky a tím pádem k dualizaci veškerých oblastí, které byly s tímto krokem spjaty. Prvotní změny se projeví právě na úseku ústavního práva a logicky tedy i na úseku státního občanství. Bylo třeba provést změny, popř. novely v nyní již jen českém právním řádu.

7.1. Právní normy upravující státní občanství do roku 1993

V roce 1991 také došlo k zhmotnění právních norem, do té doby upravující a nazývající se pouze jako jednotlivá práva a povinnosti občanů (článek 2 Ústavy z roku 1960), do souhrnného katalogu lidských práv a základních svobod nazývaného právě jako Listina základních práv a svobod, která je součástí našeho ústavního pořádku ⁵⁷.

S rokem 1990 přišel v platnost a účinnost zákon o nabývání a pozbývání, zatím stále ještě československého, státního občanství a to zákon č. 88/1990 Sb., který opět měnil a novelizoval dosavadní platné a účinné právní předpisy na tomto úseku ⁵⁸. Tímto zákonem se definitivně zrušilo jednostranné odjímání státního občanství občanům Československa ze strany státu, resp. státních orgánů, pomocí jednostranného exekutivního aktu. Tento krok byl obrovským posunem pro demokratickou přeměnu státu a celého právního řádu.

Již jen českým zákonem o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky byl zákon č. 40/1993 Sb., který byl později, v roce 2013, zrušen zákonem č. 186/2013 Sb. První výše uvedený zákon upravoval ve své třetí části situace, které u státního občanství nastávaly po rozpadu České a Slovenské federativní republiky na dva samostatné státy ⁵⁹.

⁵⁷ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Vývoj ústavního práva v dokumentech*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing ve spolupráci s The European Society for History of Law, 2011. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-134-4. Str. 253

⁵⁸ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-. ISBN 978-80-246-1389-5. Str. 145

⁵⁹ Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky

7.2. Problémy při rozpadu federace

Otázka ohledně rozpadu federace a pohled na následnou úpravu státního občanství u obou ze států byl zcela odlišný. Zatímco zástupci Česka byli pro úpravu, dá se říci, duálního charakteru, tedy že každá stát bude mít své občanství a v druhém státě se na ně bude pohlížet jako na cizince, Slovenští zástupci naopak zprvu preferovali jednotnou úpravu občanství. Závěr byl ten, že si oba státy upravily tuto problematiku podle svého názoru. Problematickým se ukázal z výše popsané události ten fakt, kdy čeští státní příslušníci pobývali na území Slovenska a naopak, slovenští na území České republiky. Situací se zabýval i Ústavní soud a Parlament ČR. Slovenský zákon č. 40/1993 Z.z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky, řešil věc jednoduše a stručněji, než český zákon obdobného označení a úpravy⁶⁰.

Zákon byl v průběhu let 1993 - 2005 novelizován několika dalšími zákony, které postupně doplňovaly jeho úpravu.

7.3. Státní občanství v Ústavě ČR

O státoobčanském svazku je neopomenutelně zmíněno (nikoli však definováno) také v ústavním zákoně č.1/1993 Sb., tedy v Ústavě České republiky, v ústavněprávním dokumentu s nejvyšší právní silou. Právě z této skutečnosti je možno dovodit myšlenku, že státní občanství je nedílný institut a součást státní integrity a národní entity obyvatel daného území. Hned první část Ústavy, tedy Preambule, obsahuje následující myšlenky a fakta⁶¹: *„My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v čase obnovy samostatného českého státu, věrni všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé, odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti, jako součást rodiny evropských a světových demokracií, odhodláni společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství, odhodláni řídit se všemi osvědčenými principy právního státu, prostřednictvím svých svobodně*

⁶⁰ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-. ISBN 978-80-246-1389-5. Str. 605

⁶¹ *Ústava ČR: Listina základních práv a svobod; Parlament, Ústavní soud, Ombudsman, ministerstva; Antidiskriminační zákon, Zákon o Sbírce zákonů; Volba prezidenta: redakční uzávěrka... Ostrava: Sagit, 1995, ^^sv. ÚZ. Aktualizováno nepravdělně.*

*zvolených zástupců přijímáme tuto Ústavu České republiky*⁶². Zde je patrné zaměření právě na silné státoobčanské svazky jedince a státu a na tradiční pojetí českého státu.

Zajímavé je to, že Ústava ČR, respektive její Preambule, nepoužívá pojem národ český, srovnáme-li toto například s Ústavou Slovenské republiky, kde se v preambuli vyskytuje označení „My, národ slovenský“, je patrné, že Ústava ČR více zachycuje a podtrhuje myšlenku zásad občanské společnosti a záměrně se tedy vyhýbá výše uvedenému pojmu národa, který může tendovat spíše k myšlence pouze typického národního, namísto občanského státu⁶³.

Dále se o státním občanství vyskytuje zmínka v Ústavě v hlavě I., konkrétně v článku 12 (odstavci 1 a 2), kde se píše, že nabytí a pozbytí státního občanství upravuje konkrétní zákon (nyní zákon č. 186/2013 Sb. O státním občanství) a že nikdo nemůže být proti své vůli státního občanství zbaven⁶⁴. Ústava tedy sama neurčuje podmínky pro nabytí a pozbytí státního občanství, a práva a povinnosti s ním související atd., nýbrž udává jakýsi pomyslný rámec pro další, konkrétní právní úpravu tohoto institutu.

7.4. Zákonná úprava státního občanství od roku 1993

Prvním čistě českým právním předpisem ve vývoji institutu státního občanství byl zákon č. 40/1993 Sb. Tento zákon byl stavěn na principu jediného a jednotného státního občanství. Na tento princip navazoval princip vyloučení bipolitismu, který však nebyl zcela kogentní, jelikož došlo na tomto úseku k několika novelizacím. Postupným překračováním principu jediného a jednotného státního občanství se stalo to, že skrze zvláštní ustanovení tohoto zákona mohli slovenští státní občané zjednodušeně nabýt české státní občanství. Asymetrický rozdíl byl i v úpravě pozbývání státního občanství, kdy v případě nabytí slovenského státního občanství nedocházelo ke ztrátě českého státního

⁶² *Ústava ČR: Listina základních práv a svobod; Parlament, Ústavní soud, Ombudsman, ministerstva; Antidiskriminační zákon, Zákon o Sbírce zákonů; Volba prezidenta: redakční uzávěrka... Ostrava: Sagit, 1995, ^^sv. ÚZ. Aktualizováno nepravdělně.*

⁶³ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 786 s. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-261-5

⁶⁴ *Ústava ČR: Listina základních práv a svobod; Parlament, Ústavní soud, Ombudsman, ministerstva; Antidiskriminační zákon, Zákon o Sbírce zákonů; Volba prezidenta: redakční uzávěrka... Ostrava: Sagit, 1995, ^^sv. ÚZ. Aktualizováno nepravdělně.*

občanství, avšak při nabytí jiného státního občanství ke ztrátě českého občanství dochází⁶⁵.

Důležitým právním předpisem se až do jeho derogace stal zákon č. 193/1999 Sb. o státním občanství některých bývalých československých občanů. Tento zákon umožňoval zpětné nabytí státního občanství těm osobám, které o něj v důsledku působení zákona č. 194/1949 přišly⁶⁶.

Zákonem č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých dalších zákonů, byl derogován zákon č. 40/1993 Sb. a také zákon č. 193/1999 Sb. Tento zákon byl přijat z důvodu nedostačující právní úpravy podle zákona 40/1993 Sb. (podrobnější analýza v podkapitole 9.1.4.).

Nejnovější právní úprava na úseku státního občanství z roku 2013 vznikla zejména z důvodu upřesnění podmínek pro získání státního občanství České republiky, dále z důvodu zániku úpravy nabývání státního občanství v souvislosti se zánikem ČSFR. Dalším krokem k vydání nového zákona byl přístup a členství České republiky v Evropské unii. Občané členských států EU nyní mají zjednodušené nabývání českého státního občanství (například zkrácená doba trvalého pobytu na území ČR na 3 roky, místo 5 let, které musí dodržet příslušníci států mimo EU). Nově jsou upraveny otázky správního řízení a trestání, při spáchání určitých přestupků⁶⁷.

Nezbytnost nové právní úpravy byla podložena důvodovou zprávou k zákonu 186/2013 Sb. V této zprávě byla zhodnocena právní úprava podle zákona 40/1993 Sb. jako vzniklá v legislativní tísní v důsledku rozpadu federace, nejednotná v otázkách nabývání, zejména při nabývání státního občanství udělením na žádost (při prokazování splnění zákonných podmínek), dále jako úprava bez existence procesní právní úpravy, nekorespondující s vývojem trendů v oblasti státního občanství ostatních států Evropské unie⁶⁸.

⁶⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), dostupné online <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=827&CT1=0%20#prilohy>, [online]. [cit. 2016-03-22]

⁶⁶ Zákon č. 193/1999 Sb. o státním občanství některých bývalých československých občanů

⁶⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), dostupné online <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=827&CT1=0%20#prilohy>, [online]. [cit. 2016-03-08]

⁶⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), dostupné online

7.4.1. Úprava v rámci EU

V roce 1999 podepsala v Budapešti Česká republika Evropskou Úmluvu o občanství, ve které je rovněž stvrzeno, že nikdo nesmí být svévolně zbaven státního občanství⁶⁹. V roce 2004 získali státní občané České republiky též občanství Evropské unie, které je zakotveno v článku 20 Smlouvy o fungování Evropské unie. Občanství Unie je doplňující, akcesorické ve vztahu k vnitrostátnímu občanství. Konkrétní občanská práva jsou ustanovena v Listině základních práv Evropské unie, v Hlavě V a také ve Smlouvě o Evropské unii. Nabývání a pozbývání euroobčanství právo EU neupravuje, plně respektuje právní úpravu členských států. Více o občanství EU je rozebráno v podkapitole 3.2.

7.5. Nabývání a pozbývání státního občanství dle zákona 186/2013 Sb.

V současnosti je možné nabýt státní občanství těmito způsoby⁷⁰:

- **narozením** – dítě narozené na území ČR získá občanství, pokud je alespoň jeden jeho rodič státním občanem ČR. V případě, že oba rodiče jsou osobami bez státního občanství, nabývá dítě toto občanství, pokud alespoň jeden z rodičů má povolený pobyt déle než 90 dnů.
- **určením otcovství** – nabytí státního občanství určením otcovství se může prokázat v případě, kdy cizinka porodí dítě na území ČR a soud určí otcovství občanu ČR. Rozdíl se činí u matky dítěte, jež je státní občankou státu Evropské Unie, nebo Švýcarska, popř. i jiné země, která je smluvní stranou Dohody o Evropském hospodářském prostoru, popř. pokud má na území ČR trvalý pobyt a u matky, která takovou státní občankou není.
- **osvojením** – v tomto případě dochází k nabytí českého státního občanství v okamžiku, kdy je minimálně jeden z osvojitelů českým státním příslušníkem. Stane se tak dnem nabytím právní moci rozhodnutí orgánu veřejné moci.
- **nalezením na území České republiky** – takto může nabýt státní občanství dítě mladší 3. let, u kterého se nejdéle do 6 měsíců nezjistí jiné státní občanství a není zjištěna jeho totožnost.

<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=827&CT1=0%20#prilohy>. [online]. [cit. 2016-03-08]

⁶⁹ Evropská úmluva o státním občanství, [online]. [cit. 2016-03-23].

<http://www.sagit.cz/info/ss04076>

⁷⁰ Zákon č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky)

- **udělením** – o udělení státního občanství ČR rozhoduje ministerstvo vnitra a na jeho udělení nevzniká žadateli právní nárok. Pro tento způsob jsou stanoveny podrobné podmínky tímto zákonem. Jedná se především o integraci žadatele do české společnosti, žadatel nesmí ohrožovat bezpečnost ČR, musí pobývat na území ČR buďto 3 roky, pokud je občanem EU, pokud jím není, tato lhůta je 5 let, žadatel musí prokázat znalost češtiny. Dále musí prokázat znalosti z oblasti české státoprávní historie a kultury a další, podle §14.
- **prohlášením** – nabytí prohlášením je použitelné pro ty, kteří buďto dříve byli oni sami státními občany, či jejich potomci byli státními občany (§31 - §33 tohoto zákona). Paragraf následující dává možnost prohlášením nabýt státní občanství těm osobám, kterým byl neoprávněně vydán doklad, který prokazuje státní občanství ČR, a tyto osoby v důsledku toho žijí po dobu 10 let v dobré víře, že těmito občany právoplatně jsou. Další ustanovení opravňují nabýt státní občanství těm, kteří mají od svých 10 let na našem území trvalý pobyt (tzv. druhá generace cizinců). Tito mohou prohlásit státní občanství ČR od 18. do 21. roku věku. Poslední možnost je ta, že takto občanství může nabýt dítě, které bylo svěřeno do náhradní péče⁷¹.
- **v souvislosti se svěřením do ústavní, pěstounské nebo jiné formy náhradní péče** – takto nabývá státní občanství ČR dítě, které bylo svěřeno do náhradní péče, k nabytí dochází dnem nabytí právní moci rozhodnutí soudu o svěřením do náhradní péče.

Pozbývání státního občanství je možné tímto způsobem⁷²:

- **prohlášení o vzdání se státního občanství** – tento způsob je již jednou možností pozbytí státního občanství. Musí však dojít ke kumulativnímu splnění 3 podmínek a to, že se osoba trvale zdržuje v cizině, není v ČR přihlášená k trvalému pobytu a zároveň je občanem cizího státu nebo o toto nabytí žádá a v této souvislosti žádá o prohlášení o vzdání se občanství ČR.

⁷¹ <https://www.czso.cz/csu/cizinci/metodika-nabyvani-statniho-obcanstvi-cr>, [online]. [cit. 2016-03-08].

⁷² Zákon č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky)

8. Detailnější analýza a komparace jednotlivých etap vývoje (území ČR)

8.1. Analýza vývojových etap

8.1.1. Období 1918-1939

Toto období, navzdory svému obtížnému prvopočátku vzniku, po téměř 300 leté nadvládě Rakouska-Uherska, se vyznačovalo relativní stabilitou, snahou a realizací zakotvení demokratických principů, tradic a mechanismů⁷³. Tento stav a vývoj hrály roli i při úpravě státního občanství. Úprava státního občanství sice musela být zcela nově vytvořena, či převzata a popř. novelizována, a to jak vnitrostátními, tak i mezinárodními předpisy tak, aby splňovala ideu nově vzniklého státu, avšak její materie byla celkově dobře stavěna. Dokazuje to například ústavní zákon o nabývání a pozbývání státního občanství z roku 1920 – byl platný až do roku 1949, kdy docházelo k jakési degradaci zákonodárství a fungování právního systému jako celku a navíc byl svou silou pomyslně výše než běžné zákony.

Z hlediska kontinuity a diskontinuity úpravy státního občanství v tomto období docházelo k častým změnám a to i bez jejich úmyslného zavinění. Například obyvatelé Těšínska, kteří se narodili před rokem 1918, z důvodu neustálých „tahanic“ o toto území byli nuceni následovat změny i ve státním občanství a bylo jim takto změněno celkem pětkrát. Převažovala tedy spíše diskontinuita tohoto období⁷⁴.

8.1.2. Období 1939-1945

Vývoj v době 2. Světové války se vyznačoval značnou diskontinuitou a jakousi destrukcí, a to jak celého československého státu z územního hlediska, tak i československého právního řádu. S nástupem německé okupace a vyhlášením Protektorátu tak došlo k de facto (nikoli však nikdy de iure, jelikož celý tento proces byl jednoznačně protiústavní a porušoval základní myšlenky a ustanovení konstituce Československa) rozpadu Československé republiky.

Navzdory této celkově právní diskontinuitě v tomto období i nadále platil ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n., o nabývání a pozbývání československého státního

⁷³ ZIMEK, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 4., nezměněn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 179 s. ISBN 978-80-210-5255-0. Str. 66

⁷⁴ EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-383-7. Str. 10

občanství (ikdyž ve své podstatě a materii mnoho omezen), naopak konkrétním nesouladným prvkem, či samotným institutem bylo pro české státní občany Německem vnucené a přidělené státní občanství. Absolutně protiústavním, a v rozporu se základními lidskými právy bylo ustanovení o občanech tzv. neárijského původu (židé, Romové), kteří se podle něj stali bezprávními. Státní občané byli rozřazeni do třech kategorií a to na plnoprávné říšské občany, na občany Protektorátu, kteří neměli žádná politická práva a nesměli projevovat žádnou politickou aktivitu a právě zmíněné neárijské občany s tzv. zásadou rasového původu, kteří byli zbaveni veškerých lidských práv a bez možnosti jakékoli ochrany⁷⁵.

V této „úpravě“ (záměrně dáno do uvozovek – z hlediska porušení státní ústavnosti a lidských práv jiným, totalitně zasahujícím státem, nelze toto nazývat institutem státního občanství jako takového) státní občanství tedy silně odporovalo a prakticky si protiřečilo se základní myšlenkou a filozofií tohoto institutu jako státoobčanskému svazku, kdy je zde stát pro lid, poskytuje jim určitá práva a vyžaduje od nich určité povinnosti a naopak lid je zde pro stát, právě například v době jeho ohrožení, což se zde bohužel nepodařilo nikterak promítnout a aplikovat.

8.1.3. Období 1945-1989

Období mezi léty 1945-1948 se vyznačovalo hlavně řešením poválečné situace a to i z hlediska právní kontinuity. Jelikož došlo k vydání mnoha právních předpisů, dotýkajících se právě i institutu státního občanství, bylo nutné vymezit platný právní řád osvobozeného Československa. Právní kontinuitu předmnichovského uspořádání upravoval dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl. – O obnovení právního pořádku⁷⁶. Došlo zpětně tak k jakémusi dodatečnému a zpětnému zhojení právního řádu, bohužel ne na dlouho.

Poté v dalších letech (1948-1960) docházelo zpět k postupnému utlačování a omezování ústavních a lidskoprávních zásad a to z důvodu nástupu komunistického režimu. Zákony a i samotná Ústava si sice zachovávaly demokratický ráz, avšak jen formálně, v globálu tomu tak už nebylo. U úpravy práv sociálních a kulturních nedocházelo ze strany státu k úplnému

⁷⁵ ZIMEK, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 4., nezměněn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 179 s. ISBN 978-80-210-5255-0. Str. 115

⁷⁶ ZIMEK, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 4., nezměněn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 179 s. ISBN 978-80-210-5255-0. Str. 127

jednoznačnému porušování vůči státním občanům, avšak u lidských práv již bylo omezení ze strany státu jak zákony, tak i podzákonnými právními normami, což se samotné ideji koncepce lidských práv přiči⁷⁷.

Na úseku úpravy státního občanství došlo ke zrušení domovského práva, jež bylo nekompromisně spojeno se státním občanstvím a tím pádem též k nové úpravě tohoto institutu. Institut domovského práva byl zrušen zákonem č. 147/1948 Sb., a byl vydán nový zákon upravující státní občanství, tedy zákon č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství, který zakotvil možnost jednostranného odjímání státního občanství státními orgány⁷⁸.

Institut jednostranného odnětí státního občanství ze strany státu byl něčím doposud nepoznaným. Jednalo se o značný zásah do právní kontinuity úpravy institutu státního občanství, který trval více než 40 let. Až v 90. letech došlo ke zrušení tohoto institutu a tím pádem k jakémusi znovunavrácení demokracie a spravedlnosti do právní úpravy státního občanství.

8.1.4. Období 1989 - současnost

S rozpadem společného státu na dvě samostatně republiky nastaly v nedohlednu problémy okolo institutu státního občanství. Hlavním důvodem nastalých zmatků a nepříjemností okolo vyřešení státních občanů Čechů a Slováků bylo, že Česká republika a Slovenská republika neuzavřeli po rozpadu žádnou mezinárodní smlouvu, která by tyto skutečnosti upravovala. Nebyla tedy dořešena otázka Čechů žijících na Slovensku a Slováků žijících na území České republiky.

Změna přišla až v roce 1999, kdy nabyl platnost zákon č. 194/1999 Sb., který přinesl retroaktivní řešení situace. Osoby, které měly k 31. prosinci 1992 české státní občanství a po 1. lednu 1993 si zvolily slovenské státní občanství dle slovenského zákona, nebo ho získaly na vlastní žádost, mohly nově mít dvojí státní občanství (avšak pouze jen to slovenské, jiný bipolitismus se nepřipouštěl). I přes takto nově zavedenou úpravu otázky českého a slovenského státního občanství se objevily problémy a to konkrétně u správních úřadů, které zpětné nabývání českého občanství měli ověřovat a potvrzovat⁷⁹.

⁷⁷ ZIMEK, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 4., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 179 s. ISBN 978-80-210-5255-0. Str. 144,145

⁷⁸ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Brno: Václav Klemm, 2011. ISBN 978-80-904083-7-1. Str. 22

⁷⁹ EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-383-7. Str. 77-78

Nerovnost se ukázala i na druhé straně účastníků těchto státoobčanských vztahů - na Slovensku. Ti si podle platných právních předpisů mohli nechat pouze jedno státní občanství, došlo tak k tomu, že skoro čtvrt milionu Slováků si zvolilo české státní občanství, pravděpodobně z toho důvodu, že si přáli zůstat na území ČR a chtěli tak využívat všechna práva, která by jim nemohla být bez českého občanství přiznána ⁸⁰.

Těmito zásahy se objevila relativní diskontinuita v obou právních řádech a úpravě státního občanství po rozpadu federace, což se však nemuselo stát, kdyby se Česká republika a Slovenská republika rozhodly uzavřít právě onu smlouvu o otázkách vyřešení státního občanství nástupnických států. Smlouva by snadněji vyřešila zmatečnost při určování státních občanství a řešila by efektivněji ostatní otázky, které by pravděpodobně postupem času ještě vyvstaly.

Vývoj v současnosti, kdy byl v roce 2013 přijat zatím poslední zákon o státním občanství, sleduje vytvoření jednoznačných a pevných podmínek pro nabývání a pozbývání státního občanství, předcházení případů apatristu a možnost získání dvojího či vícero státního občanství.

Byly rozšířeny možnosti nabývání státního občanství o možnost jeho nabytí v souvislosti se svěřením do ústavní, pěstounské či jiné formy náhradní péče, dále také bylo u pozbývání státního občanství zrušeno ustanovení o pozbytí v souvislosti s nabytím jiného (cizího) státního občanství. Nabytí cizího státního občanství z vlastní vůle již není důvodem ke ztrátě českého občanství. Zcela se tedy opouští princip jediného a jednotného státního občanství a zakládá se prostor pro bipolarismus ⁸¹.

Zcela novým způsobem je upraveno nabývání státního občanství České republiky určením otcovství. Ze zákona nabyde automaticky občanství ČR dítě, jehož otec, který je státní občan ČR a matka (je občanka členského státu EU, Švýcarské konfederace, Norska, Islandu, Lichtenštejnska či je apatridou, popř. je občankou jiného státu a má na území ČR trvalý pobyt) souhlasně otcovství prohlásí ⁸².

⁸⁰ EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-383-7. Str. 78

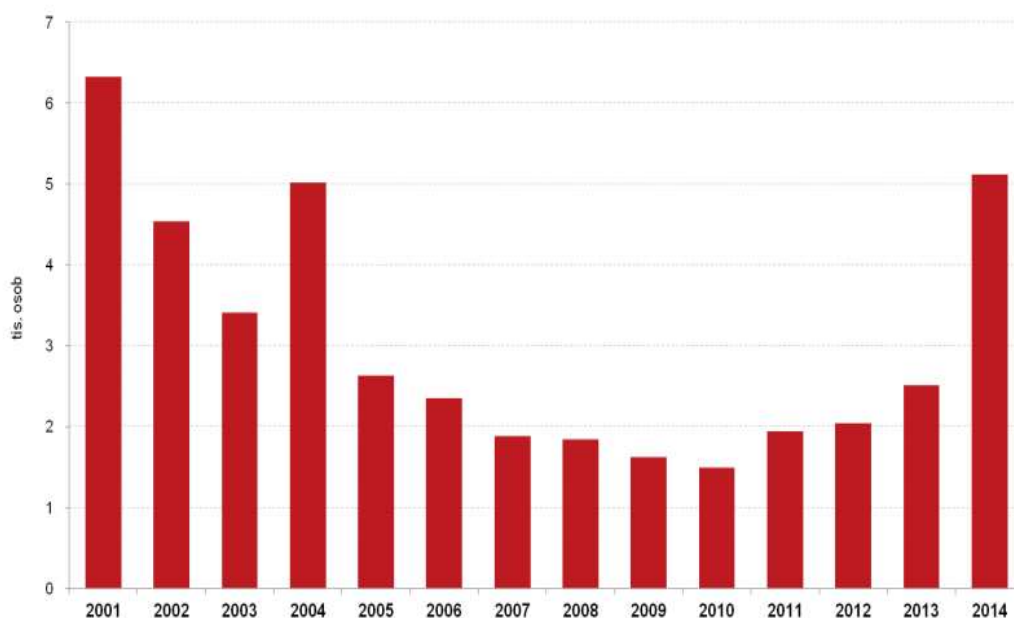
⁸¹ Zákon č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky)

⁸² <http://www.mvcr.cz/clanek/informace-k-novemu-zakonu-o-statnim-obcanstvi-cr.aspx>, [online]. [cit. 2016-03-08]

Příznivou změnou pro mladé cizince, tzv. cizince druhé generace, žijící v České republice je jednoduchá možnost nabytí českého státního občanství prohlášením. Za podmínky povoleného trvalého pobytu, za podmínky, že zde cizinec žije od svých deseti let a k datu prohlášení se nejméně 2/3 doby zdržuje na území ČR a nebyl pravomocně odsouzen pro trestný čin nebo provinění, lze v 18. roku věku učinit toto prohlášení. Lhůta pro nabytí českého občanství tímto způsobem je omezena na 3 roky, tedy do 21 let⁸³.

Graf č. 1, použitý z oficiálních webových stránek českého statistického úřadu⁸⁴:

Nabývání občanství ČR v letech 2001–2014



CSÚ

8

Přestože údaje z grafu končí rokem 2014, lze pozorovat opětovnou stoupající křivku při nabývání státního občanství cizinci. Je předvídatelné, že v následujících letech bude tato křivka stále mírně stoupat, zejména v důsledku pokračování trendu nabývání státního občanství prohlášením mladých cizinců.

Graf č. 2, použitý rovněž z oficiálních webových stránek českého statistického úřadu⁸⁵:

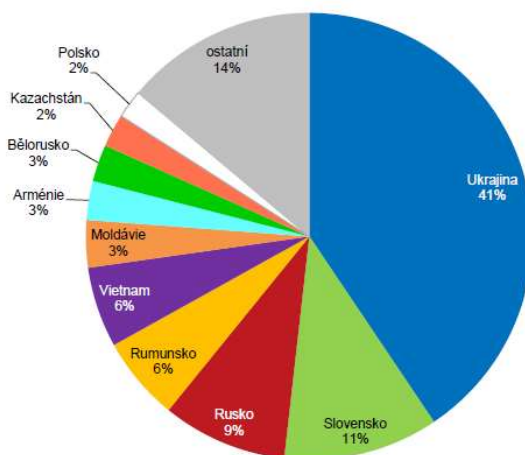
⁸³ <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/novy-zakon-o-ziskavani-ceskeho-statniho-obcanstvi-bezplatne-poradenstvi-v-poradne-pro-obcanstvi>, [online]. [cit. 2016-03-08]

⁸⁴ https://www.czso.cz/documents/10180/39627762/csu_tk_cizinci_2016_prezentace.pdf/e0e2167a-39d6-4d38-8137-da5ccafca516?version=1.0, [online]. [cit. 2016-03-08]

⁸⁵ https://www.czso.cz/documents/10180/39627762/csu_tk_cizinci_2016_prezentace.pdf/e0e2167a-39d6-4d38-8137-da5ccafca516?version=1.0, [online]. [cit. 2016-03-08]

Nabývání státního občanství ČR v roce 2014

- Nově podle zákona 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky
- Více než ¾ nových občanů tvořili potomci migrantů



ČSÚ

9

Tento graf dokládá, že většina státních občanství nabytých cizinci v roce 2014 spadá pod tzv. druhou generaci cizinců, která má zjednodušený přístup k nabytí českého státního občanství.

Další změnou, která nastala v důsledku vydání tohoto nového zákona, byl vznik podrobnější úpravy na úseku nabytí státního občanství udělením a s tím spojenou podrobnější úpravou řízení ve věci udělování občanství. Rozšířena byla ustanovení o skládání státoobčanského slibu, jakožto podmínky pro získání občanství při nabytí udělení. Přijata byla též nová zvláštní úprava na úseku udělování státního občanství a samostatná ustanovení o prokazování a zjišťování státního občanství ČR a vydávání osvědčení. V Hlavě IV tohoto zákona přibyly již výše zmíněné přestupky, kterých se mohou fyzické osoby dopustit ⁸⁶.

8.2. Komparace jednotlivých etap vývoje v kontextu současnosti

Otázky vyřešení státoobčanských vztahů při vzniku Československé republiky nelze brát na lehkou váhu. Toto období a vývoj byly značně ztíženy konstrukcí nového právního řádu a vypořádáváním se s mnohaletou mocnářskou nadvládou. Přes to všechno se s tím nově vzniklý stát dokázal vskutku dobře vypořádat a připravit tak půdu pro efektivní a v rámci možností většiny, se zachováním ohledu na jiné menšiny, spravedlivé fungování. Jedinou výraznější stinnou stránku

⁸⁶ Zákon č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky)

shledávám situace, kdy dochází ke změnám občanství osob bez jejich vlastní vůle a to v důsledku změn státních hranic či státoprávního uspořádání, což se právě v těchto obdobích dělo častěji, než v dnešní době, kdy je možné hranice státu změnit jen ústavním zákonem.

Období 2. světové války je kapitolou, která by si zasloužila stát jako samostatné téma odborné práce. Porušování nejen občanských, ale hlavně i lidských práv je velmi výrazným zásahem do rozvoje a vývoje států. V hodně stručném a strohém shrnutí lze dospět k jednoduchým závěrům a to takovým, že veškeré předpisy vydané na našem území okupantskou vládou jsou, jak je již v minulých kapitolách nastíněno, absolutně právně nekontinuitní, nedemokratické, nehumánní a nepřijatelné. Například Norimberské zákony o ochraně německé krve a cti a o říšském občanství, které zasahovaly i do našich právních systémů a do té doby nově utvářejících se státoprávních tradic. Takové či obdobné zákony nemají v žádném případě nejmenší místo v demokratických společnostech a v dnešní době by si je žádný stát nedovolil vyslovit, natož zařadit do svého právního řádu a tak vynucovat jejich platnost a účinnost. V tomto období nelze hledat žádné kontinuitní prvky či světlé stránky nebo dokonce výhody platného práva.

Období komunismu se vyznačovalo mimo jiné značnou diskontinuitou a vydáváním přespříliš velkého počtu právních předpisů, které neměly vysokou úroveň či byly přizpůsobené jen určité sortě občanů, příznivců politického režimu. Při srovnání s dnešní úpravou je možné shledat jednoznačný posun moderní úpravy oproti té z minulého režimu. Dnes neexistuje žádná právní norma, která by povolovala některému orgánu veřejné moci odnětí státního občanství, v podstatě bez závažného a legálního důvodu. Současně je v Ústavě ČR, konkrétně v článku 12 odstavci 2, ustanoveno, že nikdo nemůže být proti své vůli zbaven státního občanství.

Rokem 1990 se začaly dít změny, které se dají pojmout jako změny mírně pozitivní (i přes počáteční problémy při rozpadu federace). Došlo k nápravám křivd, které nastaly v důsledku institutu jednostranného odnětí občanství ze strany státu (zákonem 193/1999 Sb.), což je obrovským krokem k opětovnému demokratickému fungování. Postupem času se ale začaly objevovat nedostatky (viz podkapitola 7.4.) této právní úpravy a bylo nutné ji modernizovat.

Výhodou i nevýhodou nejnovějšího zákona o státním občanství je již zmíněný institut možnosti dvojího či vícero státního občanství. Podle mého názoru jde

v globálu spíše o negativum, neboť tím může docházet ke kolizi právních norem daných států. Zde proto musí být přítomny mezinárodní smlouvy, řešící tyto kolize, které však mohou při větším počtu vést k větší míře nepřehlednosti právní úpravy. Pozitivum je to, že tento občan má zachována svá práva pojící se se státním občanstvím u obou států – například aktivní i pasivní volební právo.

Podle důvodové zprávy k zákonu 186/2013 Sb. by měla mít právní úprava příznivé sociální dopady, měla by posílit vazby fyzických osob k České republice, české společnosti a českému jazykovému prostředí. To je prakticky možné, jelikož došlo oproti minulé právní úpravě k výraznému zpřísnění podmínek pro nabytí státního občanství udělením a tím pádem k lepší znalosti těchto oblastí jednotlivými žadateli. Nová úprava by též neměla mít vliv na rovnost žen a mužů. Tento fakt je, dá se říci, automaticky odvoditelný z principů demokratické společnosti, což je podloženo zejména v článku 1 a dalších Listiny základních práv a svobod⁸⁷.

Jaký bude vývoj institutu státního občanství v české společnosti a v českém právním řádu do budoucna, záleží na mnoha faktorech – kupříkladu i na vývoji situace v EU, jejíž osud není v dnešní době díky politickým událostem stoprocentně jistý. Nelze tedy vyslovit jednoznačnou myšlenku, jakým směrem by se měl institut ubírat a jak by právní úprava *de lege ferenda* měla při případných budoucích změnách vypadat.

⁸⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), dostupné online <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=827&CT1=0%20#prilohy>. [online]. [cit. 2016-03-22]

9. Německá úprava státní občanství, v souvislosti s průnikem do českých zemí

9.1. Historický exkurz (období 2. světové války 1938-1945)

Průnik německého státního občanství do českých zemí (resp. do celého Československa) byl markantní v letech 1938-1945, tedy v období, kdy byla rozpoutána a probíhala 2. světová válka. Tehdy se německé občanství označovalo též jako občanství říšské. Více než 3,5 milionu občanů, kteří byli ve svazku československého státního občanství, počali příslušet ke státoobčanskému svazku Velkoněmecké říše, kteří byli následně po skončení 2. světové války a následně v dalších letech z českého území hromadně odsunováni ⁸⁸.

Základním dokumentem upravující vznik říšské občanství obyvatelům území, které připadlo násilnou konexí Německu, byla Smlouva mezi republikou Československou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce č. 300/1938 Sb. Každý, kdo měl do této doby domovské právo na území tzv. Sudet, obdržel německé státní občanství. Později začalo docházet k průniku německého, čili říšského státního občanství i na ostatní území Česka. V roce 1939 přišlo nařízení směřované pro československé občany s německým původem, které stanovilo, že každý takovýto občan nabývá německé státní občanství. V letech následujících bylo možné získat německé občanství i pro československé občany neněmeckého původu a to tzv. poněmčením ⁸⁹.

JUDr. František Emmert ve svém odborném článku zabývající se právě touto problematikou píše následující ⁹⁰: „ UŽ nyní lze vyslovit závěr, že pokud by československé úřady po květnu 1945 trvaly na tom, aby všichni „neodsunutí“ držitelé „říšského občanství“ požádali o znovunavrácení československého, ke vzniku dvojího občanství by dnes vůbec nemohlo docházet, protože by tímto aktem po roce 1945 všichni žadatelé ztratili německé občanství.“. K existenci dvojího státního občanství docházelo z toho důvodu, že zpětné nabytí československého občanství se dělo např. na základě původem nebo kolektivním

⁸⁸ JUDr. František Emmert, Odborný článek – „Přetrvávající dvojí občanství jako důsledek průniku německého občanství do českých zemí v letech 1938-1945.“. Dostupné online: <http://www.nemecke-obcanstvi.cz/publikujeme/>.

⁸⁹ JUDr. František Emmert, Odborný článek – „Přetrvávající dvojí občanství jako důsledek průniku německého občanství do českých zemí v letech 1938-1945.“. Dostupné online: <http://www.nemecke-obcanstvi.cz/publikujeme/>.

⁹⁰ JUDr. František Emmert, Odborný článek – „Přetrvávající dvojí občanství jako důsledek průniku německého občanství do českých zemí v letech 1938-1945.“. Dostupné online: <http://www.nemecke-obcanstvi.cz/publikujeme/>.

udělením, nikoli vůlí (která by znamenala ztrátu prvního občanství na úkor druhého). Tento fakt se tedy promítá do dnešní doby a to v podobě dvojího státního občanství potomků těch, kteří si zachovali bipolitní či duální státní občanství. Ti, kteří zde mohli zůstat, poté nabývali československé státní občanství postupně do roku 1953.

9.2. Německá právní úprava státního občanství

9.2.1. Ústavněprávní úprava

Ústavněprávní úprava institutu státního občanství je ve Spolkové republice Německa (dále jen SRN) zakotvena v Základním zákon SRN (Das Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland), tedy v zákoně s nejvyšší právní silou, obdobnému Ústavě ČR. Německá Ústava je celkově obsáhlejší a širěji pojatý právní předpis, než Ústava ČR. Ústava je zcela jinak obsahově koncipovaná, dělí se na jednotlivé články, které jsou včleněny do celkem 11 kapitol, či částí, které však v Ústavě nejsou výslovně jmenovány. Na rozdíl od české Ústavy začíná německý Základní zákon stanovením základních práv člověka a občana⁹¹.

Německý Základní zákon nepoužívá pojem občan (či státní příslušník), namísto něj je použit termín Němec. Jako příklad lze uvést ustavení v článku 11 Základního zákona SRN⁹²: „*Všichni Němci požívají svobody pohybu na celém spolkovém území.*“. V porovnání s českou terminologií právních předpisů, ve které se používá obecnějšího termínu občan, lze z tohoto faktu uvažovat, že SRN je více pronárodně smýšlející stát, který takto nacionalisticky koncipuje i své právní předpisy.

Článek 16 odstavec 1 tohoto zákona dále upravuje právní nemožnost odnětí státního občanství, resp. zde použitého termínu institutu státní příslušnosti. Možná je však ztráta, jež je podložena zákonnou úpravou. Pokud nastává na základě zákona ke ztrátě občanství proti vůli postiženého, lze tak učinit jen v případě, že tato osoba nezůstane bez žádného státního občanství⁹³.

⁹¹ https://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg_01/24512, [online]. [cit. 2016-03-08].

⁹² <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>, [online]. [cit. 2016-03-08].

⁹³ <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>, [online]. [cit. 2016-03-08].

Další ústavněprávní normy, upravující institut státního občanství v SRN, jsou ustanoveny v článku 116 Základního zákona SRN, konkrétně se jedná o zákonnou definici pojmu „Němec“⁹⁴.

9.2.2. Zákonná úprava dle platného práva

Německý zákon o státním občanství, resp. o německé státní příslušnosti (Zákon o státní příslušnosti, BGBl část III, klasifikační číslo 102-1) je datován již k 22. červenci 1913. Do dnešní doby samozřejmě prošel spoustou změn a novelizací (polední je datována k říjnu 2015), zajímavé je však to, že nikdy nebyl derogován jiným, novějším právním předpisem upravujícím problematiku státního občanství⁹⁵.

Německé státní občanství lze nabýt více způsoby. Stejně tak, jako v ČR jej lze nabýt narozením (tedy podle principu *ius sanguinis*) a prohlášením. Dalšími způsoby jsou osvědčení, přijetí (naturalizace) či převod. Státní občanství SRN se pozbývá buďto propuštěním (či výpovědí), nabytím jiného státního občanství, zřeknutím se/vzdáním se, převzetím státního občanství po cizinci (vztahuje se na děti do 23 let) – resp. adopce dítěte cizincem, přechodem/„dezertérstvím“ k cizí armádě, či k cizím ozbrojeným silám, zpětným navrácením/odevzdáním díky nezákonnému správnímu aktu, prohlášením⁹⁶.

9.3. Průnik německého státního občanství do ČR

Z dnešního pohledu a doložených faktů můžeme tvrdit, že podle spolkových zákonů SRN spousta lidí, kteří nebyli odsunuti z bývalých sudetských území, nikdy své německé státní občanství neztratili. Naopak zde stojí tvrzení, že německé občanství vedle toho českého nabývají i další potomci a generace. Pokud tedy tito lidé podají u německých úřadů žádost o ověření německého státního občanství, a ta bude kladně vyřízena, poté je jim německé státní občanství přiznáno a oni tak mohou zažádat o doklad prokazující jejich státní občanství SRN⁹⁷.

Touto cestou dochází k průniku německého občanství do českých občanskoprávních záležitostí a ke vzniku dvojího občanství dotyčných osob, a přestože okupace Československého území Německem trvala oficiálně jen 6 let, dopad na vznik dvojího státního občanství toto zanechalo u tisíce lidí.

⁹⁴ <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>, [online]. [cit. 2016-03-08].

⁹⁵ <https://www.gesetze-im-internet.de/rustag/BJNR005830913.html>, [online]. [cit. 2016-03-08].

⁹⁶ <https://www.gesetze-im-internet.de/rustag/BJNR005830913.html>, [online]. [cit. 2016-03-08].

⁹⁷ EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-383-7. Str. 99

9.4. Srovnání právní úpravy německého a českého státního občanství

Z hlediska srovnání, v rámci širšího měřítka, lze poukázat na fakt, že SRN i ČR jsou členské státy Evropské Unie, tedy jejich občané mají vedle svého státního občanství také občanství EU. Tito občané mají v rámci EU stejná, rovnocenná práva, ale také povinnosti.

Pokud jde o ústavněprávní úpravy těchto dvou republik, pak je možno upozorovat několik odlišných skutečností. V prvním případě jde o to, že v Ústavě ČR je již v Preambuli první věta začínající označením „My, občané České republiky...“, v Ústavě SRN se objevuje sousloví „Německý lid“, což je spíše více národnostně, nežli proobčanský směřováno a tedy mezi občanstvím a národností je obrovský rozdíl. Druhým rozdílem je ten, že Ústava ČR již ve svém článku 12 odkazuje na speciální zákonnou úpravu nabývání a pozbývání státního občanství, kdežto Ústava SRN nejprve v článku 16 upravuje ochranu německého státního občanství (dle této Ústavy německá státní příslušnost) a poté až v článku 116 podává vysvětlení, kdo všechno se rozumí pod pojmem „Němec“. Nutno je také podotknout, že Německá Ústava je oproti té české mnohem materiálně obsáhlejší a její články jsou častokrát mnohonásobně delší. Tato úprava může, podle mého subjektivního názoru, pro naši českou ústavněprávní a celkově právní tradici (nehledě na pozitiva či negativa úpravy de lege ferenda) působit mírně chaoticky.

Pokud jde o zákonnou úpravu, existuje zde také několik odlišností. Tou první je, že německá verze tohoto zákona je již z roku 1913, přestože byl mnohokrát doplněn a novelizován. Český zákon upravující institut státního občanství je svou materií novější, a to z roku 2013. Též způsoby nabývání i pozbývání jsou mírně odlišné. V německé úpravě je pod bodem získání státního občanství narozením zahrnuto i určování otcovství, které je se získáním občanství neodmyslitelně spojeno a v české právní úpravě tohoto institutu je tato možnost nabytí státního občanství vyčleněna zvlášť. Dalším rozdílem je, že v německé úpravě není zmínka o nabývání státního občanství prostřednictvím svěřením do náhradní péče. Největším rozdílem v oblasti pozbývání státního občanství u těchto dvou států a jejich právních řádů je, že v SRN dochází k pozbytí státního občanství s nabytím cizího státního občanství vlastní vůlí, či vůlí zákonného zástupce. Toto ustanovení v českém zákoně již nefiguruje.

10. Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce, jež se zabývala tématem: *Vývoj institutu státního občanství na území ČR*, bylo zejména popsat, důkladně zanalyzovat a vzájemně porovnat jednotlivé etapy vývoje institutu státního občanství na území České republiky a to za pomoci metody popisné, metody analýzy a metody komparace. V práci bylo zahrnuto i porovnání platné právní úpravy de lege lata s jednou z členských zemí EU - Spolkovou republikou Německo.

Institut státního občanství je jednou z důležitých oblastí veřejného práva, na kterou lze pohlížet z ústavněprávního, správního, historickoprávního a dalších pohledů. Pro tuto práci byl klíčový pohled ústavněprávní a v druhé řadě, protože se jedná o práci zaměřenou na vývojové etapy institutu státního občanství, i pohled historickoprávní.

V prvních kapitolách je popsáno obecně státní občanství, jak ho definují různí autoři právnických učebnic, jako relativně stabilní, časově trvalý, dvousměrný vztah fyzické osoby a státu. Podle toho, jak je na tento vztah občana a státu nahlíženo, lze rozlišovat více hledisek a to státní občanství jako právní vztah, právní status či jako subjektivní právo veřejné. Důležitými pravidly, kterými se právní úprava na tomto úseku řídí, jsou právní principy upravující institut státního občanství. Těmito principy jsou nepřípustnost apatristu, zabezpečení jednotného občanství dětí a rodičů, individuální nabývání a pozbývání státního občanství, princip výlučnosti státního občanství ČR a princip rovnosti občanů bez ohledu na způsob nabytí občanství. Ve 3. kapitole jsou popsány pojmy jako bipolitismus, apatristus a euroobčanství. Následující kapitoly teoretické části práce jsou věnovány již samotnému vývoji institutu státního občanství v jednotlivých časových etapách. V každé této kapitole je pohled na ústavněprávní, zákonnou, popř. mezinárodněprávní úpravu tohoto institutu a na závěr jsou shrnuty možnosti nabývání a pozbývání státního občanství.

První etapa se věnuje vzniku samostatné Československé republiky, zahrnuje úpravu státního občanství v nově vzniklém státu, dále pojmy jako domovské právo a právo opce, které byly s touto vývojovou etapou spjaty. Je zde popsáno vypořádávání se menšinami, za pomoci mezinárodních smluv, v důsledku nově vzniklého území.

Následující období z 2. světové války je zaměřeno hlavně na protektorátní právní úpravu a protektorátní příslušnost, tzv. poněmčování československých občanů. Celé toto období je v důsledku nacistické okupace charakteristické značnou diskontinuitou právního řádu a právních předpisů. V této kapitole je také popsáno poválečné řešení situace prezidentskými dekrety, které zajišťovaly obnovení právního pořádku a úpravu státního občanství osob německé a maďarské národnosti.

Vývoj státního občanství v období komunismu popisuje následující kapitola práce. Toto období je význačné degradací právních předpisů, v této práci zaměřených na ústavněprávní předpisy a předpisy upravující státní občanství. Charakteristickým prvkem v tomto období byla možnost jednostranného odnímání státního občanství ze strany státu. Tato úprava z právního řádu zmizela až po téměř 40 letech a nyní se proti této situaci uplatňuje zásada zákazu svévolného zbavení státního občanství.

Poslední teoretická kapitola zabývající se vývojem institutu státního občanství se orientuje převážně na současnost, na úpravu podle zákona č. 186/2013 Sb., který zakotvil možnost bipolitismu v české právní úpravě státního občanství a tím zrušil princip vyloučení bipolitismu a princip jednotného a jediného státního občanství.

Druhá, praktická, část práce se zprvu věnuje detailní analýze a komparaci jednotlivých etap vývoje institutu státního občanství. Zaměřuje se hlavně na kontinuitu a diskontinuitu právní úpravy státního občanství. Nejvíce je zanalyzována problematika státního občanství v kontextu moderní historie, kdy došlo k rozpadu Česko-Slovenské federace na dva samostatné státy – Českou a Slovenskou republiku a s tím spojené problémy v otázkách nabývání a pozbývání státního občanství. Velkým krokem vpřed bylo vydání zákona, který upravoval nápravu křivd způsobených jednostranným odnímáním státního občanství ze strany státních orgánů veřejné moci.

Dále jsou rozebrány hlavní změny v důsledku nenovější právní úpravy – zákona č. 186/2013 Sb. a to zejména zánik principu vyloučení bipolitismu, zjednodušení nabytí státního občanství prohlášením pro cizince tzv. druhé generace, zamezení možnosti apatristmu a také zcela nová úprava na úseku nabývání státního občanství určením otcovství.

Část, která se věnuje komparaci jednotlivých etap vývoje institutu státního občanství, je zaměřena hlavně na porovnání v kontextu současné právní úpravy a současných právních principů a demokratických zásad.

Následující a zároveň poslední kapitola se zabývá komparací německé právní úpravy státního občanství (resp. dle německé právní úpravy německé státní příslušnosti) s českou právní úpravou a průnikem německého státního občanství na území České republiky a do české, nejen právní, společnosti, který je spojen zejména s historickými souvislostmi. Je zde zahrnut i stručný historický exkurz z období 2. světové války, na který navazuje právě část věnující se průniku německého občanství.

Z důvodu zvýšené kvality a přesnosti výzkumu, větší míry jistoty přesných čísel a také z důvodu většího rozsahu průzkumu, kterých bych sama nemohla provést (tisíce osob) jsem zvolila do bakalářské práce grafy nikoli z vlastního výzkumu, jak bylo mým původním záměrem, nýbrž grafy dostupné na oficiálních webových stránkách českého statistického úřadu.

Z celkového hlediska zpracování práce a splnění hlavních, vytyčených cílů, kterými byly důkladný popis vývojových etap institutu státního občanství a to zejména z ústavněprávního pohledu, analýza a komparace těchto etap a komparace české právní úpravy de lege lata s německou právní úpravou, věřím, že tyto cíle byly naplněny.

Cizojazyčné resumé

The topic of the bachelor's work – Institutional development of citizenship in the territory of the Czech Republic is described from the constitutional law view. There is almost no view on administration law (administration proceedings, certificate/ID and so on issue), because this is not the main topic of this work.

The citizenship can be explained with lots of terms, but there is no definition. The definition can be found in several technical law books. The only definition in the Czech Republic expresses the Constitutional Court in the judgement of Pl. ÚS 9/94 from 13. 9. 1994. The citizenship is not in just one form. There are more possibilities how it can look like: the single citizenship – this is the most preferred and in my opinion an ideal type, dual or multiple citizenship – this is typical for the marriage of two different nationals and the stateless. A special type is the citizenship of the European Union. It has the supplementary disposition and it cannot replace the national citizenship. A citizen has, except his national rights and duties, the EU rights and duties. This can be advantage (we can vote into the European Parliament) but also disadvantage (more duties based on European law).

The concept of citizenship is interpreted with the special principles:

- The inadmissibility of stateless
- The single's parents and children citizenship
- The individual acquire and losing of citizenship
- The only Czech citizenship
- The citizen's equality in the acquiring

The theoretical part is focused on the very development. It is separated in 4 parts, including the historical sequences. The first part (1918-1938) describes the beginning of the independent democratic state development. It includes the terms like home right and options right. The legislation was taken over the Austro-Hungarian Empire at first. The Czechoslovakia creates its state and law (citizenship's constitutional and common acts) with time. The second part (1938-1945) is about the citizenship legislation during the 2nd World war. This part includes also the Protectorate acts. The third part (1945-1989) focuses on the communist's time, also with the large two-year-old legislative acts publishing. The last part (1989-2016 + future views) focuses on the modern history of the citizenship legislative acts after the Velvet revolution.

The first practical (analytical) part of this work deals with the comparing Czech citizenship against the German citizenship. The second practical part focuses on detailed comparison each every part of the institutional development of citizenship. Here are described also the continuity and discontinuity of the legislative acts during the history. The main methods were critically analysis and comparison for all of this.

Seznam použité literatury a odkazů

Knižní publikace:

1. BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 365 s. ISBN 978-80-7373-113-7.
2. BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Vladimír BALAŠ. *Srovnávací ústavní právo*. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2003, 479 s. ISBN 80-86395-89-8.
3. ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2.
4. EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-383-7.
5. FILIP, Jan, Jan SVATOŇ a Kateřina ŠIMÁČKOVÁ. *Státověda: učební text pro bakalářské studium*. 3., nezměněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7972-4.
6. FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Brno: Václav Klemm, 2011. ISBN 978-80-904083-7-1.
7. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-, ^^^sv. ISBN 80-246-1028-0.
8. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005-. ISBN 978-80-246-1389-5.
9. KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 786 s. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-261-5.
10. SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Vývoj ústavního práva v dokumentech*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing ve spolupráci s The European Society for History of Law, 2011. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-134-4.
11. VERNER, Vladimír. *Státní občanství a domovské právo republiky Československé*. Vydání I. Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. Václav

Tomsa, 1947, 339-[I] s. Knihovna zákonů republiky Československé. Str. 13

12. ZIMEK, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 4., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 179 s. ISBN 978-80-210-5255-0.

Právní předpisy:

1. *Ústava ČR: Listina základních práv a svobod; Parlament, Ústavní soud, Ombudsman, ministerstva; Antidiskriminační zákon, Zákon o Sbírce zákonů; Volba prezidenta: redakční uzávěrka... Ostrava: Sagit, 1995, sv. ÚZ. Aktualizováno nepravdělně.*
2. Ústavní dekret presidenta republiky č. 11/1944 o obnovení právního pořádku
3. Ústavní zákon č. 100/1920 Sb. – Ústava Československé socialistické republiky ze dne 11. července 1960
4. Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., ze dne 27. října 1968 o československé federaci
5. Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května, Ústava československé republiky
6. Ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n., kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé
7. Zákon č. 165/1968 Sb., ze dne 19. prosince 1968 o zásadách nabývání a pozbývání státního občanství
8. Zákon č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky)
9. Zákon č. 193/1999 Sb. o státním občanství některých bývalých československých občanů
10. Zákon č. 194/1949 Sb., ze dne 13 července 1949 o nabývání a pozbývání československého státního občanství.
11. Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky
12. Zákonné opatření předsednictva České národní rady č. 124/1969 Sb., ze dne 6. listopadu 1969, kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 39/1969 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky

Soudní judikatura, zpráva Evropské komise:

1. Nález Ústavního soudu, Pl. ÚS 9/94 ze dne 13. 9. 1994, dostupné pomocí programu CODEXIS ACADEMIA
2. KOM (2010) 603 v plném znění – ZPRÁVA o občanství EU za rok 2010: Odstranit překážky pro výkon práv občanů EU, dostupné pomocí programu CODEXIS ACADEMIA

Internetové stránky:

1. Důvodová zpráva k zákonu č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), dostupné online na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=827&CT1=0%20#prilohy>
2. Evropská úmluva o státním občanství, dostupné online: <http://www.sagit.cz/info/ss04076>
3. <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/novy-zakon-o-ziskavani-ceskeho-statniho-obcanstvi-bezplatne-poradenstvi-v-poradne-pro-obcanstvi>
4. <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>
5. <http://www.mvcr.cz/clanek/informace-k-novemu-zakonu-o-statnim-obcanstvi-cr.aspx>
6. <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=827&CT1=0%20#prilohy>
7. https://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg_01/24512
8. <https://www.czso.cz/csu/cizinci/metodika-nabyvani-statniho-obcanstvi-cr>
9. https://www.czso.cz/documents/10180/39627762/csu_tk_cizinci_2016_prezentace.pdf/e0e2167a-39d6-4d38-8137-da5ccafca516?version=1.0
10. <https://www.euroskop.cz/44/21776/clanek/zacal-evropsky-rok-obcanstvi/>
11. <https://www.gesetze-im-internet.de/rustag/BJNR005830913.html>
12. JUDr. František Emmert, Odborný článek – „Přetrvávající dvojí občanství jako důsledek průniku německého občanství do českých zemí v letech 1938-1945.“. Dostupné online: <http://www.nemecke-obcanstvi.cz/publikujeme/>.